

קונטרס

רחמים לחיים אלול

לקט

'הלכות סגולות והנהגות'

קונטרס

רחמים לחיים

אלול

מהדורה זו מוקדשת
לעילוי נשמות
סבי היקר
חיים בן מרסדס ז"ל
למשפחת בן חמו
נלב"ע י"ט בסיון התשפ"א
יה"ר תנצבה"א

לקט

'הלכות סגולות והנהגות'

ליקט וערך בס"ד
מאיר י.י. בצלאל

ליקט וערך בס"ד
מאיר י. י. בצלאל

חודש הרחמים והסליחות
אלול התשפ"א

תוספות, ביאורים, הארות והערות
וכן לקונטרסים נוספים במעגל השנה
mb651990@gmail.com
054-8459993

כל הזכויות שמורות
ושארית ישראל לא יעשו עולה

תוכן העניינים:

פרק א' - 'אלול'

- א'. יסוד התשובה. – ז'-----
 ב'. תשובה באלול. – ט'-----
 ג'. היסוד של חודש אלול. – י'-----

פרק ב' - מעלת חודש אלול.

- א'. שבת מברכין אלול. – י"א-----
 ב'. רמזים במעלת חודש אלול – י"ג-----
 ג'. רמזים נוספים לחודש אלול מהתנ"ך ומחז"ל. – ט"ו-----
 ד'. רמזים מפרשיות חודש אלול. – טז-----

פרק ג' - 'זכור ימות עולם' - א' באלול.

- ז'-----
פרק ד' - מעלת מ' יום מר"ח אלול – י"ח-----

פרק ה' - תקיעת שופר באלול.

- א'. תקיעת שופר לעורר לתשובה. – י"ט-----
 ב'. זמן התחלת תקיעה בשופר. – י"ט-----
 ג'. מקורות וטעם לתקיעת שופר בר"ח אלול. – י"ט-----
 ד'. מקורות וטעם לתקיעת שופר בכל חודש אלול. ומחלוקתם – כ'-----

פרק ו' – סליחות.

- א'. מנהג אמירת הסליחות והתחלתו. – כ"ב-----
 ב'. זמן אמירת סליחות. – כ"ג-----
 ד'. הנהגות בסליחות. – כ"ד-----
 ה'. עיקר הסליחות. – כ"ד-----
 ו'. יחיד בסליחות. – כ"ה-----
 ז'. ביאורים כללים לסליחות – כ"ז-----

פרק ז' - הנהגות בחודש אלול.

א'. מנהגים.-----לב'
 ב'. סגולת מנהג אמירת מזמור לדוד ה' אורי וישעי.-----לג'
 ג'. סגולת מנהג קריאת מזמורי תהילים בחודש אלול.-----לו'
 ד'. תורה מוסר סליחות ותחנונים באלול.-----לח'
 ה'. נ"ך משניות וזוה"ק.-----לח'
 ו'. תיקוני הזוהר.-----לט'
 ז'. חובות הלבבות.-----לט'
 ח'. תומר דבורה.-----מ'
 ט'. הלכות תשובה להרמב"ם.-----מ'
 י'. תפילה לחזרה בתשובה.-----מ'
 סגולה לחזרה בתשובה -----מא'

פרק ח' - מעלת הצדקה בחודש אלול-----מא'
 בענין הצדקה.-----מב'

פרק ט' - התרת נדרים באלול.-----מד'

פרק י'

ח' אלול.-----מד'
 יד' באלול - ל' יום קודם החג.-----מה'
 פרשת 'כי תבוא'-----מה'
 ח"י אלול.-----מו'
 השבוע האחרון של השנה.-----מו'
 השבת האחרונה של השנה.-----מז'
 סעודה ג' האחרונה של השנה.-----מז'
 אל תהיו כסוס - המשל והנמשל בהכנה ליום הדין.-----מז'
 התחלת סליחות - למנהג קהילות האשכנזים.-----מח'
 כד' באלול קריאת "ואלה המלכים".-----מט'
 כד' באלול - הילולת חבקוק הנביא.-----מט'
 כד' באלול - עשירי יהיה קודש.-----מט'
 ליל כה' באלול - יום בריאת העולם - השכמה לסליחות.-----נ'
 יום כה' באלול - יום בריאת העולם.-----נב'
 כז' אלול - לפסול את השטן מלהיות קטיגור.-----נב'
 כז' אלול - ג' ימים קודם ר"ה.-----נב'

פרק א' - 'אלול'

א. יסוד התשובה:

נאמר בפרשת ניצבים (דברים ל' יא', יד') "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה היא ממך, ולא רחוקה היא, כי קרוב אליך הדבר מאד וגו'".

על איזו מצווה התורה מדברת שעליה היא אומרת לא נפלאה ולא רחוקה, לא בשמים היא? הרמב"ן שם מפרש, כי מה שנאמר בתורה "כי המצוה אשר אנכי מצוך היום", היינו על כל התורה. אבל "המצווה הזאת" קאי על התשובה הנזכרת, "והשבות אל לבבך", "ושבת עד השם אלהיך", מצוה שיצוה אותנו לעשות כן.

ומבואר, דקאי על מצות התשובה הכתובה מקודם, "ושבת עד ה' אלוקיך". וזה הטעם, בפ"ך ובלבבך לעשותו. שיתוודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם, וישובו בלבבם אל ה', ויקבלו עליהם היום את התורה לדורות. וע"י הוידוי בפה והחרטה שבלב קרוב הדבר מאוד לעשותו. בפ"ך, זה וידוי, ובלבבך, זו קבלה לעתיד.

ובאמת, לולי שהתורה גילתה לנו שיש מושג של תשובה, השכל האנושי לא היה מקבל מושג כזה. הרי האדם גרם לפגם רוחני, ומה תעזור התשובה. והדבר דומה אדם שחתך לחבירו אבר, ואח"כ ביקש סליחה, מה תעזור הסליחה! אפ' אם יבכה, לעולם חברו ישאר מחוסר אבר.

כתב במסילת ישרים (סוף פ"ד) - ודאי, מדת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל. ואף על פי כן אין מדת הדין לוקה, וזה, כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה? הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות. אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו: דהינו, שיתן זמן לחוטא ולא יחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה. ע"כ.

וזה חידוש התורה למצות התשובה, כי לא בשמים היא, לא נפלאה ולא רחוקה היא.

איתא בירושלמי (מכות פ"ב ה"ו) - אמר רבי פינחס (תהילים כה) "טוב וישר", למה הוא טוב שהוא ישר, ולמה הוא ישר שהוא טוב, על כן יורה חטאים בדרך, שמורה דרך תשובה. שאלו לחכמה, חוטא מהו עונשו? אמרו להם, חטאים תרדוף רעה. שאלו לנבואה, חוטא מהו עונשו? אמרה להן, הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לקודשא בריך הוא, חוטא מהו עונשו? אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב "על כן יורה חטאים בדרך", יורה לחטאים דרך לעשות תשובה.

וכן איתא בילקוט שמעוני (יחזקאל רמז שנ"ח) - שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו? א"ל חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה, חוטא מהו עונשו? א"ל הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה, חוטא מהו עונשו? א"ל יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה, חוטא מהו עונשו? א"ל יביא אשם

ויתכפר לו. שאלו להקב"ה חוטא מהו ענשו? א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא הוא דכתיב "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך". ע"כ.

מבואר, דאף שע"פ החכמה, תורה, הנבואה, אין כפרה לפגם החטא, **הקב"ה קבע שיש תשובה!** ורק הקב"ה יכול למחול על מה שפגם.

עפ"ז יבואר הא דאמרינן בפסחים (נד') דאחת מהדברים שנבראו קודם בריאת העולם זו התשובה.

וצ"ב אמאי צריך שמצות התשובה תיברא קודם בריאת העולם? וצ"ל דכיון שתשובה הוא נגד השכל האנושי, לכן לא שייך לברוא את התשובה בעת בריאת העולם, בריאה שהיא ע"פ חוקי הטבע, כי התשובה היא חידוש, ולכן נבראה קודם בריאת העולם.

לכן צריך לנצל את הימים האלה המסוגלים לתשובה, דאם אדם לא מנצל את השעה הראויה, לא רק שמאבד את הסיעתא דשמייא, אלא אף נועלים בפניו שערי תשובה ח"ו.

וע"ז נאמר "גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי" (איכא ג'). פרש"י שם, סתם חלונות הרקיע בפניה. מפרש האלשיך שם, גם כי אזעק לא יועיל לי, כי סתם את פי שלא אתפלל.

וכך כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער א', ב') - **דע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאוד ענשו בכל יום. כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס שמה. והמנוס הוא התשובה. והוא עומד במרדו והנו ברעתו. ובידו לצאת מתוך ההפכה. ולא יגור מפני האף והחמה. ע"כ רעתו רבה.**

ועי' במדרש קהלת (רבה, ז') משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. א"ל קשה יום, הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מיהרת להמלט על נפשך???

כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות תשובה ה"א) - כל מצות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, **כשיעשה תשובה וישוב מחטאו, חייב להתודות לפני האל ברוך הוא, שנאמר "איש או אשה כי יעשו וגו'", "והתודו את חטאתם אשר עשו", זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה.**

מבואר שעצם התשובה אינה מצות עשה, אלא כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות, והיינו, שהידידי הוא מצוה, ולא עצם התשובה.

וזהו שלא כדברי הרמב"ן הנ"ל שפירש שהתשובה גופא מצוה. (עיין ילקו"י י"נ מבוא באריכות)

כתב ב'פלא יועץ' (ערך תשובה) - **חובת התשובה** מפרש בתורה, שנוי בנביאים ומשלש בכתובים. וכל חכמי ישראל די בכל דר ודר, ראשונים ואחרונים, חדשים עם ישנים, כלם מכריזים על התשובה, כמו שבא מפרש בתלמוד ומדרשים וכל ספרי מוסר ויראת השם. מי האיש החפץ חיים ישקד עליהם יום יום ויכנסו דבריהם באזניו לשמר ולעשות ולקיים דרכי התשובה. **כי באמת אמרו שהעקר הגדול לכנס לדרכי התשובה הוא למוד התורה, שילמד דינים הנצרכים וספרי מוסר ויראת השם. וכל הקרב הקרב אל משכן השם, בתי מדרשות ללמד או לשמע בלמודים, הוא קרוב יותר אל השם, והולך ומתקרב מדי יום ביום הלך וגדל ביהדות, הלך ושוב בתשובה. וכל הרחוק מן התורה, הוא רחוק מן השם יתברך, וכו'.**

וזאת תורת השב, כאשר יתעורר לבו לב טהור לשוב בתשובה, וכו', וישפך נפשו לפני השם שיעזרהו ויחתור לו חתירה מתחת כיסא כבודו להחזירו בתשובה. ובתחולה יעזוב רשע דרכו

הרעה וידרוש מפי ספרים ומפי סופרים את חקי האלה"ם ואת תורותיו, ואיזוהי דרך ישרה להתנהג במדות טובות והנהגות ישרות. ויתנהג בדרכי היהדות והישר ויהיה זריז לקיים כל דבר טוב ואפילו מלי דחסידותא. יזהר וישמר מכל דהוא נדנוד עברה עד דכדוכה של נפש ולא יעבר, כדכתיב (דברים ו ה) ואהבת את ה' וכו' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ואם ממונו חביב עליו, אפילו הכי יאהב את השם בכל ממונו ולא יעבר על דעת קונו, אפילו יצטרך להפסיד כל ממונו, וכו', עד שיתחזק ויהיה מבטח לו שלא ישוב עוד לכסלה בעזר משדי. ואז ילך אצל חכם צנוע וחסיד ובקי ברפואות הנפש, ויגלה לו מכאובי נפשו אשר עבר על נפשו המים הזדונים מיום הולדו, לא יכחש דבר ממנו, ויבקש מלפניו שירפאהו ויתקנהו בעצה טובה, ולא יסור מן הדבר אשר יגיד לו המורה ימין ושמאל, כאשר לא יסור החולה מצווי הרופא, ואז החכם יעשה כחכמתו וינחהו בעצתו. וכו', עיי"ש באריכות. ע"כ.

ב. תשובה באלול:

מאהבת ה' את עמו ישראל, קבע לנו זמן מיוחד ומסוגל בשנה, בה יפשפש כל אחד אחר מעשיו, וישוב מדרכו הרעה ויטיב אורחותיו עם אלוקים ואדם.

חודש אלול, האחרון בחודשי השנה, זכה עוד מזמנו של משה רבנו ע"ה לתארו הסגולי **ימי הרחמים והרצון**.

כססרחו ישראל בעגל ומדת הדין היתה מתוחה עליהם, עד אשר כמעט ונגזרה כליה, על שונאיהם של ישראל, עמד משה וביקש רחמים למען צאן מרעיתו, במשך מ' יום ולילה, עד שנתבשר כי נמחל להם לישראל על אותו עוון.

בתפילה זו האריך רבות משה רבנו, **ויום שעלה להר סיני להתפלל על עוונם של ישראל, ראש חודש אלול היה**, ונמשכה תפילתו עד י' בתשרי.

לא הסכים הרועה הנאמן להפסיק מתחנונו עד שהתרצה לו הקב"ה ואמר "סלחתי כדברך". ואותו היום בו סלח הקב"ה לעוון עמו, נקבע ליום מחילה וסליחה לדורות עולם, הוא יום הכיפורים, כדאיתא בפרקי דר"א הגדול (פרק מ').

אולם, ככל שאוירת החומרא והרצינות האופפת את שני החגים הראשונים של הלוח היהודי, המכונים **'ימים נוראים'**, הרי ימים אלו מכונים גם **'ימי רחמים ורצון'**, משום האפשרויות שהבורא נתן ליחיד ולציבור לשוב מדרכו הרעה ולחזור למוטב, ועי"כ להכתב **בספר החיים והשלום**.

וכבר נהגו ישראל לפשפש במעשיהם ולחזור בתשובה בחודש אלול שקודם לימים אלו, המכונה **'חודש הרחמים'**, ובפרט ב'עשרת ימי תשובה', המסוגלים ביותר לעניין זה, כמו שדרשו חז"ל **"דרשו ה' בהמצאו"**, אלו הימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ. (זמנים ומועדים-הרפנס)

הגמרא (יבמות מט:) מספרת על מנשה המלך, שהיה בנו של חזקיהו והתייתם מאביו כשהיה בן שתים עשרה שנה (מלכים ב' כא, א). מנשה היה עובד עבודה זרה. אימו הייתה הבת של ישעיהו הנביא, והוא קרא לסבו ישעיהו והתחיל להתווכח איתו: איך אתה חולק על משה רבך? ככה אתה מדבר?! משה רבינו אמר: **"כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו"** (דברים ד, ז) – שבכל פעם שמתפללים אליו הוא שומע את התפילות שלנו, ואילו אתה אומר: **"דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב"** (ישעיהו נה, ו) – רק בזמן שהוא נמצא בלבד, ויש זמנים שהוא אינו מצוי?! ישעיהו הנביא לא רצה לענות לו, כי הוא ראה שהוא שואל שאלות של קנטור. ולבסוף כתוב שמנשה הרג אותו.

ביאור הפסוקים כך, הגמרא אומרת שכאשר רבים מתפללים – על זה נאמר: **"בְּכָל קְרָאנו אֱלִינו"**, כי כל השנה כולה ה' עונה לרבים, אבל כאשר יחיד מתפלל – בזה יש זמנים שהוא מצוי ויש זמנים שאינו מצוי. מתי הוא מצוי? בעשרת ימי תשובה. כאשר אדם מתפלל וחוזר בתשובה בימים האלה, אפילו שהוא יחיד תפילתו מתקבלת. זה מה שאומרים בסליחות: **"דרשנוך"** – ברבים, **"הימצא לנו"** – ואפילו שאנחנו עדיין באלול ולא הגענו לעשרת ימי תשובה. (מין רה"ח חכם מאיר מאזוז שליט"א)

ונלענ"ד דהא דכתב מין 'יש זמנים שאינו מצוי...' כוונתו שאינו מצוי לקבל התפילות משום המקטרגים, אבל בודאי שהי"ת מצוי תמיד בכל זמן ומקום! ע"כ.

בביאור הטעם שנקרא חודש אלול בשם חודש הרחמים, לכאורה י"ל משום שמרבים בו בתחנונים, אך יותר נראה **משום שבחודש זה עם ישראל עשו תשובה לתקן את חטא העגל**, והרבו בו בתחנונים כדי שיתרצה להם הקב"ה ויתן להם לוחות שניות, וגם הי"ת נתרצה להם, ולכן אלא ימים המוכנים לקבלת התשובה והתחנונים. (סדר היום. ילקוט יוסף י"ג)

ה'תשובה' היא חויה אישית בפנימיות הלב, כמאמר הנביא (ישעיהו נה' ז') **"יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו"**.

לכן נועדו המנהגים שנקבעו לחודש אלול, בבית ובבית הכנסת, לעורר את הלב של כל פרט, בתור חלק מן הכלל, לחזרה בתשובה. וכן מטביעים את חותמם על ההוי היהודי ומשרים עליו אורא אופיינית של **'ימי אלול'** כחודש התשובה. ולעורר הלבבות לתשובה וליתר זהירות במצוות, לקראת ימי הדין הבאים עלינו לטובה. (זמנים ומועדים-הרפנס)

ג. היסוד של חודש 'אלול':

כתב ב'ליקוטי מוהר"ן (קמא) - **'כי צריך כל אדם למעט בכבוד עצמו ולהרבות בכבוד המקום'**. ביאר מו"ר הרה"צ רבי בנימין זאב בצרי זצוקלה"ה, **זה כל היסוד של חודש אלול! פה מונח העבודה של חודש אלול!**

ובחודש הזה אלו הדברים שצריכים ללמוד ולעשות בהם עבודת השם, הגדלת כבודו יתברך! כשבן אדם מכובד, יש לו נפש גבוהה, זה אדם עם כבוד, אדם עם כבוד פרושו של דבר שהוא מעולם נפש גבוהה, אבל יש אנשים שהם עובדים, עובדים, עובדים, את... הכבוד שלהם!

אלא מאי? השאלה היא מה הוא עושה עם הכבוד, אם אני משתמש עם הכבוד להגדלת כבודו של השם יתברך, שפרושו, שהעניין דורש כבודו של הקב"ה להתגדל בעולם, אני לא בתמונה, רק ה' יתברך! אני לא בעסק פה! יש בחינה של כבוד אלוקים, אדם שהכבוד העצמי שלו, לא נוגע כי הוא זה, כל כולו קודש לכבוד ה', להרבות את כבוד ה' בעולם, מעניין אותי כבוד ה', כי **סוד כל החיים!**

של מי שהוא עובד ה', לאשר לא עבדו, האם זה כבוד ה', או הכבוד שלי, **זה היסוד של החיים!** כי צריך כל אדם למעט בכבוד עצמו, ולהרבות בכבוד המקום! ולגרום קידוש ה', כבוד אלוקים.

פרק ב' – מעלת חודש 'אלול'

א. 'שבת מברכין' ר"ח 'אלול':

- פרשת 'ראה' - ר"ת 'ראה אלול ה'גיע, וכן ר"ת 'ראש אלול ה'גיע.
 - "ראה אנכי נותן" הוא ר"ת 'ראש אלול ה'בט, אשר נגד כל ישראל, נושא תשובה נכונה, כשיתחיל ערב ראש חודש, ולא ימתין ליוהכ"פ, ובתשובה של יחיד מרפא לרבים, כמו שאמרו רז"ל, וזהו "לפניכם" לשון רבים, אף כי התחיל "ראה" בלשון יחיד, וזה יראה ביום הידוע והוא ראש השנה, דכתיב ביה "ויהי היום" וכו', עיי"ש. (הגר"ח פלאגי' זיע"א - מל"ח ס' יא' א"ה בשם ס' 'סופי ענבים')

- הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זי"ע רמז בפרשתן 'ראה' שהוא ר"ת 'ראש אלול ה'יום, כי קריאת זאת הפרשה תהיה תדיר בפתחה של חודש הרחמים והסליחות (בשבת מברכין אלול, או בר"ח אלול), והודיענו הכתוב בזו העת - ל' יום קודם ראש השנה, 'ראה אנכי נותן לפניכם היום' - 'היום' זה ראש השנה (כמבואר בזוה"ק ח"ב לב:), ובו 'ביום' הנני נותן ברכה וקללה, - כי בראש השנה נקבע כל המאורעות העתידיים להיות במשך כל השנה הבאה, על כן זכור מ'עתה' את היום הגדול הבעל"ט, וניתן לכם חודש זה כמתנה לקנות לעצמכם 'שנה טובה ומתוקה', התעוררו כבר מעכשיו לקראת יום הגדול של 'ראש השנה' הבא עלינו לטובה, ותזכו בדין לשנת גאולה וישועה.

-מרן החיד"א זיע"א כותב - 'האדם דומה להלך שיש לפניו שתי דרכים זקן ניצב בפרשת דרכים ומזהירו: דרך זו הנראית סלולה וקלה, בהמשכה יש בורות ומכשולים עצומים, ודרך זו שנראית כקשה, הופכת בהמשך לדרך מישור שתביא אל המטרופולין לשלום'.
 כך הזהירנו התורה: "ראה" והתבונן שעזיבת דרך המצוות הנראית כפריקת עול קלה, סופה יגון בעולם הזה ובבא, ודרך שמירת המצוות שנראית כקשה - היא היא הברכה!

יש נוהגים שכאשר אומרים את הנוסח של ברכת חודש 'אלול', מכוונים בדעתם גם על חודש תשרי שיבוא עלינו לטובה ולברכה.

כתב בספר 'מיכלא דאסוותא' (א' נו') דנכון לומר בשעה שמברכים חודש אלול, הבאים עלינו לטובה.

כ"כ בס' 'אור אלימלך' (ליזענסק ע' קנה') לכוין גם על ר"ח תשרי.

הרה"ק רבי אהרן מקרלין זצ"ל כתב במכתב לבנו כי "היות ואין מברכים את חודש תשרי בשבת שלפני תחילת החודש, יש לכוון בברכת החודש אלול גם על חודש תשרי".

כתב רבי אלימלך בידרמן שליט"א "לפי זה, חיל ורעדה יאחזון, ביודעם כי הנה עתה מברכין את ראש חודש 'תשרי' - ראש השנה, שהוא המשפיע לכל השנה הבאה, ונמצא שבברכת חודש זה נכלל כל שנת תשפ"ב וכל אשר יתרחש בה".

- ידועים דבריו של רבי ישראל מסלנט זצ"ל "מלפנים כאשר ידעתי - כל איש אחזו פלצות מקול הקורא 'קדוש אלול'". (אור ישראל איגרת יד)

- הגרי"ל חסמן זצ"ל משיגח בישיבת חברון, היה נוהג להקריא מכתבו זה של ר' ישראל מסלנט בישיבה בשבת שמברכין חודש אלול. (שם)

- בספר 'ובכן צדיקים' מובא מתלמידיו של רבי ישראל סלנטר שתיאר את הדברים: "אחרי שקול הקורא של שליח הציבור 'קודש אלול', התהלך רבי ישראל כולו מזועזע והרגישו עליו את ההבדל

בין תפילת המוסף לבין תפילת שחרית שעברה, כי על כן תפילה זו של מוסף כבר נכללה בין תפילות אלול".

- חרדתו של גאון המוסר רבי ישראל סלנטר בימי אלול הפנתה את תשומת לבו של יהודי, ששאלו לתומו: מה כל החרדה הזאת וכי אלול הינו דוב? השיבו רבי ישראל: אותו דוד המלך, שהוכיח לשאול המלך את גבורתו ואומץ לבו, באמרו (שמואל א' יז) "גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך", הוא העיד בעצמו בבוא הימים הנוראים "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי". (תהילים קי"ט).

מסופר על ה'חפץ חיים' זצ"ל כי בשבת מברכין של ר"ח אלול, כאשר התחיל החזן לומר את המילים 'ראש חודש אלול יהיה ביום...'. 'הזדעזע ה'חפץ חיים' ונרתע כל גופו, ופרץ בבכי גדול, עד שאימה וחרדה נפלו על כל קהל המתפללים. (תולדות החפץ חיים)

מובא, שכאשר היו מברכין את חודש אלול הרגישו שה'חפץ חיים' מזדעזע בכל גופו ואימה ופחד נופלים עליו. הרגשה זו ליוותה אותו עד לאחר יום הכיפורים. (תנועת המוסר חלק ד' עמ' 84) - בערב ראש חודש אלול תש"ו עמד המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל בבית המדרש בגדול של ישיבת מיר בשנחאי שבסין, והכריז: כבר מברכים ראש חודש אלול! והוסיף ואמר, כיום איננו מרגישים כלל חרדה ופחד מ'אלול', חבל על דאבדין ולא משתכחין. זכורני משנים עברו, סיים המשגיח הכרזתו ואמר, שבערב ראש חודש אלול כבר הייתה העבודה בעיצומה.

ובספר שיח יצחק מביא משמיה דהגר"ש אויערבך שליט"א שהיה בצעירותו בהלוויית הה"צ ר' דוד בהר"ן זצ"ל במוצש"ק מברכין אלול והגר"ז בנגיס זצ"ל הספיד וסיפר שבצעירותו בעיירה כל 'שבת מברכין' אלול היו נשים מתעלפות בעזרת נשים, והיו צועקים 'מים' - 'מים'.

כותב ר' מיילך בידרמן שליט"א - ולדין יאמר, שלכל הפחות נחדל מלצעוק 'גלידה' ולרדוף אחר תענוגים ושאר הנאות.

הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע היה מרגלא בפומיה לספר על הפחד והיראה אשר אפפו את זקנו הרה"ק רבי דוד'ל זי"ע, עד שמשרתות הבית היו נופלות זו על זו **בבקשת סליחה ומחילה בעש"ק מברכין אלול**, וכמנהג ישראל קדושים בערב יום הכיפורים...

בספר 'דרכי חיים ושלום' מסופר על רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש. שבשבת מברכין אלול, כשהרים קולו נאדר בקודש לומר 'ראש חודש אלול יהיה ביום פלוני', **חיל כיוולדה אחז את כל השומעים**. וכן אחר כך באמירת 'יחדשהו' היה מוסיף אחר 'ולרפואה שלימה' ואומר בקול בוכים: **'ולתשובה שלימה ולגאולה קרובה ונאמר אמן'**, קולו היה כה מזעזע עד שאפילו לב אבן היה נימוח והאדם היה מתחיל לפשפש במעשיו.

ועוד כתוב שם, 'שבחודש אלול שהוא חודש התשובה היו אימת ימים הקדושים ונוראים עליו בכל תנועה ותנועה וכשהיה עפ"י רוב בימי חודש אב במקומות הרחצה למרחוק היה לבבו שואף תמיד בכל האפשרות שיעלה בידו לגמור תהלוכת עסקי צרכי רפואות הגוף עוד לפני חודש אלול, ועל שבת מברכין אלול יוכל לבוא לביתו כדי לעסוק בצרכי רפואת הנפש והכנת הימים הנוראים לתיקון תכלית השלימות ועי"ש.

מסופר על רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל שבמוצאי שבת מברכים חודש אלול לא רצה לקבל פתקאות מהאנשים שבאו לשבות אצלו בשבת קודש, באמרו: **'הגיע שבת מברכים ומאיר עדיין לא עשה תשובה'**.

בספר 'לקח טוב' מבאר על התעוררות הצריכה לחול בנו בשומענו שחודש אלול מתקרב, ומספר שפעם אחת ראה אחד מחיילי ניקולאי אדם שיכור באמצע הלילה וקרא לו להזדהות.

השיכור לא הגיב לקריאה ולא הזדהה. חזר החייל וקרא לאיש ודרש ממנו להזדהות. גם הפעם נשארה קריאתו ללא מענה בפעם השלישית צעק החייל 'אני חייל של המלך ניקולאי ואני מצווה עליך להזדהות'. משלא נענה האיש גם בפעם הזאת, ירה בו החייל ופצעו כשעמדו השנים למשפט, השיכור על שלא נענה לקריאה והחייל על שפצע את האיש, טען הפצוע. 'מדוע ירית בי?' משהשיב החייל שעשה זאת משום שהלה סירב להזדהות, שב האיש וטען: 'הלה ראית שאני מתנדנד כשיכור', ענה לו החייל: 'כאשר שומעים את השם ניקולאי, גם שיכור צריך להתפכח מיינו', ועל כך אומר העולם: 'כאשר שומעים קול הקורא 'אלול', צריך כל אדם להתעורר'.

מסופר על ר' שרגא גרוסברד זצ"ל, כשעבר לפני התיבה בשבת שקודם היארצייט של דודו המשגיח ר' אבא זצ"ל שחל ביום כז' מנחם אב, שהוא על פי הרוב גם שבת מברכים חודש אלול, והכריז על ראש חודש אלול, קולו היה נשנק מבכי וכולו היה רוטט מימי הדין הממששים ובאים.

משברכו את חודש 'אלול', היה מרן הסטייפלר זצ"ל מברך 'כתיבה וחתימה טובה'. (אורחות רבינו עמ' קס"ה).

כתב ב'באר הפרשה' - ומן הראוי לכל אחד ואחד אשר יקבל על עצמו קבלה טובה למשך ארבעים יום אלו, מר"ח אלול ועד יוה"כ, וכגון שלא ידבר כלל מתחילת התפילה ועד סופה, וקבלה טובה זו היא שתעמוד לו לזכות לקראת השנה החדשה, ותשובה תפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה.

- עיין 'לשון חכמים' לרבנו יוסף חיים זיע"א (סימן צד') – הביא תפילה לאמר בראש חודש אלול.

ב. רמזים במעלת חודש 'אלול':

- איתא בקדמונים א'ני ל'דודי ו'דודי ל'י (שיר השירים פ"ו פ"ג). ר"ת "אלול". לרמוז, כי בחדש אלול, בורא עולם קרוב לעם ישראל ביותר, ונעשה כדוד להם.

- א'ני לדודי ודודי ל'י סופי תיבות בגימטריא ארבעים.

מרמז לארבעים הימים שבהם היה משה רבנו על הר סיני לצורך קבלת התורה, ובהם התחנן והתפלל על עם ישראל שחטאו, שהקב"ה ימחל להם, וכן ימי אלול ועשרת ימי תשובה שהם ארבעים יום, דתשובה מקובלת ביותר שהם ימי רחמים ורצון. (בעל הטורים נצבים ל', ו'. הרד"א ד"ע ס' עג', צדה לדרך. חזו"ע י"נ)

- ואפשר לרמוז כי צריך התשובה ארבעים יום, דהיינו חודש אלול ועשרת ימי תשובה (ביחד ארבעים ימים), ולפי פשוטו יש לומר במה שאמר במדרש תנחומא פרשת במדבר בטעם, מלקות ארבעים, כי האדם נוצר לארבעים יום ועבר על התורה שנתנה למשה לארבעים יום ועל כן ילקה ארבעים יום, ויצא ידי ענשו.

ועל דרך זה טוב לעשות ארבעים יום תשובה כנגד ארבעים יום שנתנה תורה למשה וארבעים יום של יצירת הולד, וכנגד מלקות ארבעים. (החיד"א - דבש לפי אלול)

- אמרו חז"ל (שה"ש רבה פר' ה' א"ב), 'פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם', וכן רמזו בזה בתיקוני הזהר (תיקון ו'), 'ויהי מקץ מ' יום', מר"ח עד יוה"כ פ', ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה", דא יוה"כ פ'. 'התבה' גימטריא 'יום כפורים'.

- עוד סמכו על הכתוב "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך", ר"ת 'אלול'.

מכאן סמך למה שנהגו להשכים לומר סליחות בכל חודש אלול. (בעל הטורים נצבים ל', ו' הרד"א ד"ע ס' עג', צדה לדרך. החיד"א, חזו"ע י"נ)

בפסוק "ומל ה' אלוהיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דברים פ"ל, פ"ו), סופי תיבות 'אלול', להורות שהוא החודש האחרון בשנה, לתקן מה שפגם בשנה שעברה (של"ה דף רי"ג).

- בפסוק (מגילת אסתר) "איש לרעהו ו'מתנות לאביונים", ר"ת 'אלול'.

לרמז על תיקון העניינים שבין אדם לחברו בתקופה זו.

וכן רמז לנתינת צדקה ביתר שאת באלול ובעשי"ת.

- במזמור (תהילים כז') "לדוד ה' אורי וכו'", מסיים "לולא האמנתי לראות בטוב ה'". ואיתא בגמרא (ברכות ד'), שהיה דוד ירא שמא יגרום החטא, ולכך נקוד על 'לולא', והוא אותיות 'אלול'.

שמאלול ואילך חרדתי נגד ה', (בעל הטורים דברים ל', פרי צדיק נצבים יח')

- כתב רבינו יונה בספר היראה (א' קא') 'משנכנס אלול עד מוצאי יוהכ"פ, יהיה ירא תמיד וחרד מאימת יום הדין'.

- כתב מרן החיד"א זיע"א - כתוב בסוף 'שער הפסוקים' לרבינו האר"י זצ"ל הפסוק ("ואשר לא צדה והאלהים) "א'נה ל'ידו ו'שמתי ל'ך" (מקום אשר תנוס שמה"), ר"ת 'אלול'.

לרמוז כי חודש 'אלול' מוכן לתשובה והכל צריכין אז לשוב בתשובה אף מי שחטא שלא במתכוין, עכ"ל.

- בספר 'שער המלך' (פרק ה') כתב - והנה האדם צריך ליתן אל ליבו בימים נוראים האלו אשר יש עליהם רמזים רבים כחול ירבו, ותיבת 'אלול' ר"ת "א'וי ל'י ו'וי ל'י", שאומר אדם אוי לי מיום הדין ווי לי מיום התוכחה.

- בפסוק "לא יחל דברו ככל", וכן "יחל דברו ככל היוצא" ס"ת 'אלול'.

רמז למיעוט הדיבור ושיחת החולין בימים אלו.

- "ובא לציון גואל" ול'שבי פשע", 'אלול',

לרמז שאין ישראל נגאלים אלא בתשובה, (סנהדרין צד').

- כתב ב'עמודי שמים' (הובא במל"ח יא' ט') - 'אלול' גימטריא 'בינה', דמשם בא התשובה ולבבו יבין ושב ורפא לו, דהיינו רפואה דסליחה, (מגילה יז').

- 'אלול' עם הכולל, גימטריא 'חיים'.

- חז"ל אמרו 'אין אדם חוטא ולא לו', המילים 'לא לו', יוצרות את המילה 'אלול', כשבא חודש אלול 'אין אדם חוטא' והוא מתנקה מפגמיו". (בעל 'אהבת ישראל' מוויז'ניץ)

- לשון 'אלול' הוא חיפוש וריגול אחר מעשיו, "ויתורו את ארץ כנען", תרגום - ויאאלון. (לקט יושר ע' קכ')

- "אריה שאג מי לא יירא", ר"ת 'אלול' ראש השנה י'והכ"פ ה'ו"ר'.

-אומר רבי ישראל סלנט זצ"ל - "באלול אפילו דגים שבים רועדים".

מזלו של חודש 'אלול' הוא 'בתולה', יש המוצאים לכך אסמכתא במקורות הקושרת את הכינוי בתולה עם ערך התשובה: "שובי בתולת ישראל - שובי אל עריך אלה" (ירמיהו, ל"א, כ'). תחילת פרק זה בירמיהו גם משמש כהפטרה ביום ב' של ראש השנה.

- רז"ל נתנו סימן במה שאמרו בברכות (סא'), 'אחורי ארי ולא אחורי אישה', כלומר, להקדים לשוב בתשובה מיד אחרי חודש אב שמזלו אריה, היינו בחודש אלול, ולא להמתין עד אחורי אישה הוא אלול שמזלו בתולה, היינו תשרי. (חות יאיר, מקור חיים בשם הרב דרך חכמה)

ואני אומר ברמז המאמר, שהתנא מזהיר שיש לאדם להקדים את עצמו ולעורר את לבו לתשובה מיד בחדש אב, ויהיה הרמז באופן זה, כי 'אחורי' מרמז על התשובה, שעל ידי מה נותן אדם את לבו לתשובה, על ידי שיתחיל להביט על אחריתו סופו ותכליתו על ידי זה הוא מתעורר לשוב בתשובה, וזהו 'אחורי ארי' – כלומר שעדין באב מזל ארי יתחיל האדם להביט על אחריתו ותכליתו ויעשה תשובה, והחדש אב מסגל הוא לתשובה. ('אהל יששכר' - ער"ח אב)

- בזוהר הקדוש (פרשת כי תצא) דרשו את הפסוק "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים", את אביה זה הקב"ה, ואת אמה - זה כנסת ישראל, ירח ימים - הוא חודש אלול שהמה ימי רחמים ורצון.

חדש אלול זמן תשובה לכל הוא, ויזהר לפשפש במעשיו, וטוב וישר שבכל לילה קודם שישיין טרם אמירת וידוי יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו יום ויתודה וישוב, וכן יעשה מר"ח אלול עד יוה"כ. והיה צריך לעשות כן כל ימיו בכל לילה כמעשה צדיקים, קראו בשמותם 'מארי דחושבנא', ולפחות כה יעשה במ' יום הנוראים הללו. (החיד"א מורה באצבע א' רמ"ג, מל"ח שם יז').

- כתב הגר"ח פלאג' זיע"א (מל"ח ס' יא' א"ט) - **ועניין חודש אלול הוא מדין זמן בית דין ל' יום, ומדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים, וגם דיצירת הנפש הוא למ' יום, והוא מר"ח אלול עד יוה"כ פ, וע"י התשובה הוי ליה כקטן שנולד דמי.** (עיין חמ"י, וקמח סולת)

ג. רמזים נוספים לחודש אלול מהתנ"ך ומחז"ל:

ו'אקח אותה ל'י לאשה (בראשית יב' יט'). ולקחת א'שה ל'בני ל'יצחק (בראשית כד' ד'). ל'רבקה א'ח ו'שמו ל'בן (בראשית כד' כט'). ולקחתי א'תכם ל'י לעם (שמות ז' ז'). ו'הנח א'ותם... ל'משמרת ל'דורתכם (שמות טז' לג'). ו'ויאמרו ל'אמר א'שירה ל'ה" (שמות טו' א'). ו'ישאלו א'יש ל'רעהו ל'שלום (שמות יח' ז'). ו'לקדשת א'ותם ל'כהן ל'י (שמות ל' ל'). א'תן ל'זרעכם ו'נחלו ל'עולם (שמות לב' יג'). לאברהם ל'יצחק ו'ליעקב ל'אמר ל'זרעך א'תננה (שמות לג' א'). א'חד ל'עולה ו'אחד ל'חטאת (ויקרא יב' ח'). ו'נפלו א'וביכם ל'פניכם ל'חרב (ויקרא כו' ח'). ל'כה א'תנו ו'היטבנו ל'ך (במדבר י' כט'). והאלקים א'נה ל'ידו ו'שמתי ל'ך מקום (שם כא' יג'). אותה הוכחת ל'עבדך ל'יצחק ו'בה א'דע (שם כד' יד'). ל'ך ו'לבניך ו'לבנותיך א'תך (במדבר יח' יא'). והיה ל'כם ל'ציצית ו'ראיתם א'ותו (במדבר טו' לט'). אם יתן וגו' כסף ו'זהב ל'א א'וכל ל'עבור (במדבר כב' יח'). ו'יאמר ל'ו א'ם ל'קרא ל'ך (במדבר כב' כ). ל'א יח'ל דברו כ'ל (במדבר ל' ג'). נשלחה א'נשים ל'פנינו ו'יחפרו ל'נו (דברים א' כב'). ו'אמץ א'ת ל'בבו ל'מען תתנו בידך (דברים ב' ל'). מי יתן לבבם... להם ל'יראה א'ותי ו'לשמור את כל מצותי (דברים ב' ל'). ייטב להם ו'לבניהם ל'עולם ל'ך א'מור להם (דברים ה' כו'). ל'יתת ל'הם ו'לזרעם א'רץ זבת חלב ו'דבש (דברים יא' ט'). נותן ל'ך ל'שבטיך ו'שפטו א'ת העם (דברים טז' יח'). ל'הצילך ו'לתת א'ויבך ל'פניך (דברים כג' טו'). ומל ה"א א'ת ל'בבך ו'את ל'בב זרעך (דברים לו' ו'). ו'ב'א א'ל מקדשו ל'התפלל (ישעיה טז' יב'). וחנני ו'ענני ל'ך א'מר ל'בי (תהלים כז' ח'). "לולא האמנתי לראות בטוב ה' " (תהלים כז' יג'). העירה והקיצה ל'משפטי א'לקי ו'ה' ל'ריבי (תהלים לה' כג'). ו'הרבה ל'השיב ל'עד א'פו (תהלים עח' לח'). תנה עזך ל'עבדך ו'הושיעה ל'בן א'מתך (תהלים פו' טז'). א'יש ל'רעהו ו'מתנות ל'אביונים (אסתר ט' יט'). א'ני ל'דודי ו'דודי ל'י (שיר השירים ו' ג'). ל'הטות ל'בבנו א'ליו ו'ללכת

בדרכיו (מלכים א', ח' נח'). מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך (דברי הימים א' כט').
 איש לאחיו ואיש לרעהו (ירמיה לד' יז)
 לקראת אלול לכו ונלכה. עליונים למעלה ותחתונים למטה [עטרת צבין]. כל יום בת קול
 יוצאת מהר חורב ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (אבות פרק ו') [שארית יעקב].
 אוהב לפרוק ושונא לטעון. [מצוה בשונא כדי לכוף יצרו בבא מציעא לב' ב']. וטוב לברכנו
 לברך את עמך ישראל. (תפילת י"ח שים שלום). אשירה לה' ואזמרה לעולם. אתפלל להשם
 ואייחל לישועה. ולא למעננו אלא למענך. אודה לה' ונרוממה לשמו. ויתנהו אלקים למעלה
 למעלה. לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך. הואיל ה' לעשות
 אתכם ל'ו לעם (שמואל א' יב'). וטהר את לבבנו לעבדך. איחל לישועה וקרובה לבוא. לטב
 לחיין ולשלם אמן. (זוה"ק ח"ב - בריך שמיה). ויהא לבו לאל אמונה. ומשעבדין את לבם
 לאביהם שבשמים. (ראש השנה כט'). אנו ליה ועינינו ליה. (המגיד מטריסק). וחייבים אנחנו
 להודות לך. אהללה לה' ואזמרה לאלקי. ויתן לנו לב אחד לעבדך. ויחד לבבנו לאהבה
 וליראה את שמך. (תפילת אהבה עולם). השיבנו אבינו לתורתך וקרבתך לעבודתך. אלך
 לישון ואקום ללמוד. אני לומד ורוצה ללמד. איך לומדים ולא לשכוח. אני לומד וחברי
 לומד. אשמח לסיים ונשתה לחיים. אותנו להרבות ולהיטיב לעולם. חיים ארוכים וברוכים
 לתת לכולנו. אשמור לך ושמור לי. ל'ו ולזרעו ולדורות אחריו. ומדאני אסא לארוס וארוסה
 להתקפא חלשין. (זמירות לליל שבת) [שארית יעקב]. אלה לרחמים ולרצון לפניך. אפשר
 להתקיים ולעמוד לפניך. ויתזכה אותנו ללמוד לשמה. אם לומדים וחוזר לימודו. אני לומד
 ושואל לרבי. אני לומד וכותב לחדושי. אכתוב להורי ואבשר להם בשורות טובות. א'זמין
 לכם ולביתכם לברית מילה. אהוב למעלה ונחמד למטה. אתפלל לה' יתברך וישמע
 לשוועתי. א'זנים לשמוע ועינים לראות. משה רבינו ע"ה היה אב לנביאים לקודמים לפניו
 ולבאים אחריו (אני מאמין). תהיה אתה לראש ולא לזנב.
 א'סיים למכתבי ושמחתי למכתבכם.

ד. רמזים מפרשיות חודש אלול:

הַפְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלוֹל הֵם רָאָה, שׁוֹפְטִים, כִּי תִצָּא, כִּי תָבֹא, נִצְבִים וְיִלְךְ' וְאַחֲרֵיהֶם ה'אָזִינוּ
 וְזֹאת הַבְּרָכָה'.
וַיֵּשׁ בָּהֶם רִמְז לַיָּמִים אֱלוֹ הַבָּאִים עֲלֵינוּ לְטוֹבָה לְהַתְּכַנֵּן לַיָּמִי הַרְחֵמִים וְהַיָּמִים הַנּוֹרָאִים,
 כְּדִלְהֵלֵן: רָאָה וְהַתְּבַוֵּן כִּי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ וְכוֹתְבִים וְחוֹתְמִים אוֹתָנוּ לְקִרְאֵת הַשָּׁנָה
 הַבָּאָה עֲלֵינוּ לְטוֹבָה בְּרוּחָנִיּוֹת וּבְגִשְׁמִיּוֹת.
 גַּם אָמְרוּ חַז"ל "כָּל מְזוֹנוֹתַי שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ כַּמָּה הוֹצָאָה וְהַכְּנָסָה יְהִי לִּי זֶהוּ כִּי תִצָּא כַּמָּה
 הוֹצָאָה
 יְהִי. וְגַם כִּי תָבֹא כַּמָּה הַכְּנָסָה. כִּי בְיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּלֵנוּ נִצְבִים לְמִשְׁפָּט בְּיוֹם הַדִּין, וְאֵז וְיִלְךְ -
 וְכָל בָּאִי
 עוֹלָם יַעֲבֹרוּן לְפָנָיו כְּבָנֵי מְרוֹן. אֲשֶׁרֵי לְמִי שֶׁכָּל שְׂמֻקָּיִם בְּעַצְמוֹ הָאָזִינוּ וּמִשְׁפָּר מַעֲשָׂיו וְאֵז בּוֹדָאֵי
 יִזְכֶּה ל- וְזֹאת הַבְּרָכָה. (בשם הרב דוד הכהן שליט"א)

פרק ג' – 'זכור ימות עולם' - א' באלול:

ביום זה (בשנת בת"ן) עלה משה רבינו להר סיני לקבל את הלוחות השניות. (ויש חולקין).
לדעת רוב הפוסקים וכפי שמפורש בטור ונפסק בשו"ע (תקפ"א) - היום עלה משה רבינו להר סיני - לשמיים (בפעם השלישית) לקבל לוחות שניות, ולהרבות בתפילה ותחנונים על עם ישראל לביטול הקיטרוג והעונש על חטא העגל, והרבה בתפילה בהר מ' יום עד יום הכיפורים בו נתפייס השם לגמרי ונתן למשה את הלוחות להורידם לארץ. והוי עת רצון.

וכתב בבית יוסף (שם) - איתא בפרקי ר' אליעזר (פ' מ"ו), בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר "עלה אלהים בתרועה וכו'". וכ"כ הרא"ש והר"ן ועוד ראשונים עיי"ש.

- שואלין ודורשין בהלכות ראש השנה. (עיין מ"ב תכט' שבכל יו"ט יש לעשות כן)
- משנכנס אלול כשכותב אדם איגרת לחבירו צריך לרמוז בתחילתו שמבקש עליו לשנה טובה תכתב ותחתם. (כה"ח תקפ"א ח"י)
- כתב הרב נזירות שמשון דיש לקרות ביום ב' דר"ח אלול סי' א' דנבואת חגי עד ס"ב. (רו"ח א"ה).

והטעם לפי שאותה נבואה נאמרה באותו יום ויש מצוה לקרותה באותו היום. כמ"ש לעיל סי' תכ"ט או' ו' יעו"ש. (כה"ח ה' טו')

חגי' פרק א': "בשנת שתים לדרגוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש הזה דבר-יהוה ביד-חגי הנביא אל זרבל בן שלתיאל פחת יהודה ואל-יהושע בן יהוצדק הפקן הגדול לאמר: פה אמר יהוה צבאות לאמר העם הזה אמרו לא עת בא עת בית יהוה להבנות: ויהי דבר יהוה ביד חגי הנביא לאמר: העת לכם אתם לשבת בבתים ספונים והבית הזה חרב: ועתה פה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על דרכיכם: זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שתו ואין לשקרה לבוש ואין לחם לו והמשתפר משתפר אל צרור נקוב: פה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על דרכיכם: עלו הקר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה-בו (ואכבד) [ואפבדה] אמר יהוה: פנה אל הרבה והנה למעט והבאתם הבית ונפחתי בו יען מה נאם יהוה צבאות יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו: על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ פלאה יבולה: ואקרא חרב על הארץ ועל ההרים ועל הדגן ועל התירוש ועל היצהר ועל אשר תוציא האדמה ועל האדם ועל הבהמה ועל כל יגיע כפיים: וישמע זרבל בן שלתיאל ויהושע בן יהוצדק הפקן הגדול וכלו שארית העם בקול יהוה אלהיהם ועל דברי חגי הנביא כאשר שלחו יהוה אלהיהם ויראו העם מפני יהוה: ויאמר חגי מלאך יהוה במלאכות יהוה לעם לאמר אני אתכם נאם יהוה: ויער יהוה את רוח זרבל בן שלתיאל פחת יהודה ואת רוח יהושע בן יהוצדק הפקן הגדול ואת רוח כל שארית העם ויבאו ויעשו מלאכה בבית יהוה צבאות אלהיהם: ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדרגוש המלך:

פרק ד' - מעלת מ' יום מר"ח אלול ועד יוהכ"פ:

- כתב בבית יוסף (שם) - איתא בפרקי ר' אליעזר (פ' מ"ו), בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר "עלה אלהים בתרועה וכו'". וכ"כ הרא"ש והר"ן ועוד ראשונים עיי"ש.

- לפי שאתם הימים היו **ארבעים יום אחרונים שעלה משה למרום להביא לוחות שניות**, (כדאיתא בפרקי דר"א פ' מו'), והיו **ימי רצון**, ונמצאו כלים ביוה"כ, ובו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה "סלחתי כדברך", ולכך הוקבע אותו היום למחילה ולסליחה, כמ"ש רש"י ז"ל בפ' עקב (דברים ט', יח'), על פסוק "ואתנפל לפני ה' כראשונה", יעו"ש. (עיין בהר"ן ר"ה).

ואיתא בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ד) **בארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו (ישראל) יום צום ותענית, עיי"ש.**

- אני' לדודי' ודודי' לי' סופי תיבות בגימטריא **ארבעים.**

מרמז לארבעים הימים שבהם היה משה רבנו על הר סיני לצורך קבלת התורה, ובהם התחנן והתפלל על עם ישראל שחטאו, שהקב"ה ימחל להם, וכן ימי אלול ועשרת ימי תשובה שהם ארבעים יום, דתשובה מקובלת ביותר שהם ימי רחמים ורצון. (בעל הטורים נצבים ל', ו'. הרד"א ד"ע ס' עג', צדה לדרך. חזו"ע י"ג)

ואפשר לרמז כי צריך התשובה ארבעים יום, דהיינו חודש אלול ועשרת ימי תשובה (ביחד ארבעים ימים), ולפי פשוטו יש לומר במה שאמר במדרש תנחומא פרשת במדבר בטעם, מלקות ארבעים, כי האדם נוצר לארבעים יום ועבר על התורה שנתנה למשה לארבעים יום ועל כן ילקה ארבעים יום, ויצא ידי ענשו.

ועל דרך זה טוב לעשות ארבעים יום תשובה כנגד ארבעים יום שנתנה תורה למשה וארבעים יום של יצירת הולד, וכנגד מלקות ארבעים. (החיד"א - 'דבש לפי' אלול)

- **עוד י"ל הטעם למ' יום**, כדי לתקן מ' יום דמרגלים, ויום מ' שעשו את העגל. ומ' יום דיצירת הולד. וד' יודי"ן דשם ע"ב. וד' עולמות אבי"ע שכל א' כלול מעשר. (כה"ח שם א' יד', עיין חזו"ע י"ג באריכות)

פרק ה' - תקיעת שופר באלול:

א. תקיעת שופר לעורר לתשובה:

- אומר הנביא (עמוס פ"ג פ"ו) "אם יתקע שופר בְּעִיר וְעַם לֹא יִתְרַדּוּ?".
חז"ל התקינו להם לישראל שיהיו **תוקעין בשופר מר"ח אלול** בכל שנה ושנה, תקיעה זו אינה מצוה אלא מנהג, **בכדי לעורר את העם לתשובה.**

- כתב הרמ"א (תקפ"א ס"א) - מראש חדש ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין גם כן ערבית.

- כתב בחזו"ע - מנהג אחינו האשכנזים **לתקוע בשופר** בכל יום החל מר"ח אלול עד ר"ה, בשחרית ובמנחה.

אמנם הספרדים לא נהגו לתקוע בשופר במשך כל חודש אלול, מ"מ בכמה בתי כנסיות שלנו נוהגים לתקוע תש"ת תש"ת תר"ת בשעת יג' מידות בסליחות. ובקדיש האחרון לפני תענו וכו', ומנהג יפה הוא, ובלבד שלא תהיה הפרעה לשכנים וכו'.

ואפשר דמה שלא נהגו אצל הספרדים בתקיעת שופר כל חודש אלול, משום שהכל הוא במטרה לעורר את העם על המשפט שבראש השנה, ואמירת הסליחות הנוהגת אצל הספרדים בכל חודש אלול, עדיפא, שכוללת הכל, התעוררות ותפלה, ויודי ובקשת סליחה. (ילקוט יוסף י"ג ע' קי')

- וכתב שם הרא"ש וכן נהגו באשכנז לתקוע כל חודש אלול בקר וערב אחר התפלה. וכ"כ הטור (או"ח תקפ"א).

אלא שכתב הטור די שמי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך. וז"ש השו"ע נוהגין לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול וכו'. ומ"ש הרב בהגהה ומנהג בני אשכנז אינו כן וכו' הוא ע"פ מ"ש הרא"ש והטור, ומיהו הנוהגים כדברי השו"ע, יש נוהגין לתקוע ג"כ בסליחות באמרם י"ג מידות וגם קודם לתקבל. כדי לקיים דברי הכל. (כה"ח שם ה' יג').

ב. זמן התחלת תקיעה בשופר:

- כתב במשנה ברורה (שם ס"ק ג') - יש מתחילין (לתקוע בשופר) **מיום ראשון דר"ח** ויש מתחילין **מיום שני דר"ח** וכ"כ בס' דה"ח.
 - כתב ה'כף החיים' (שם א' יז') - ויש לתקוע בכל בוקר אחר התפלה.
 כתב הח"ש ולבוש ומ"ב ושל"ה, די ש להתחיל לתקוע מיום ראשון דר"ח אלול דאז הוי מ' יום שלפני יוה"כ, כמו שעלה משה בהר, כדאיתא בטור, וכ"כ מט"מ בשם מהרי"ל, וכתב דהנוהגין להתחיל **ביום שני** טעמייהו לתקוע ל' יום עם ב' ימים של ר"ה.
 ולי נראה דהטעם כמ"ש התו' (בב"ק דף פ"ב) בשם התנחומא **דמשה עלה ביום ב' דר"ח אלול** רק שעברוהו לאלול דהאי שתא, וא"כ אין לזוז מהמנהג להתחיל ביום שני. (מ"א סק"ב). ור"ל אף הנוהגין להתחיל לתקוע **ביום ב'** אין לזוז ממנהגם כי יש להם סמך.

ג. מקורות וטעם לתקיעת שופר בראש חודש אלול:

- איתא בפרקי דר"א (פ' מה') - **'בר"ח אלול** אמר לו הקב"ה (למשה), עלה אלי ההרה **והעבירו שופר במחנה**, שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו השופר, שנאמר "עלה אלהים בתרועה", וכן התקינו **חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חדש תשרי** (אלול, הרא"ש) בכל שע"ה שנה ושנה. ע"כ.
 [כדי להזהיר את ישראל שישבו בתשובה, שנאמר "אם יתקע שופר וכו'", וכדי לערבב את השטן שלא להשטין על ישראל, עכ"ל פרקי ר"א שהביא הרא"ש בסוף מס' ר"ה והטור, ולגירסה זו משמע דלדעת פרקי דר"א תקנת חכמים לתקוע **בר"ח אלול** בלבד, (וכ"ה בילקוט תהילים רמז תשנ"ד, ובר"ן על הרי"ף ר"ה יב', ובשבולי הלקט ס' רפ"א כדלקמן, ובמחזור ויטרי ס' שכג', ועוד). אלא שיש תוספת ממה דאיתא הגירסא שלפנינו, כדלקמן].
 - כתב 'שבולי הלקט' (ס"ס שכב') נהגו לתקוע בשופר **בר"ח** ובמוצאי יוה"כ, **זכר לאותם התקיעות, שנתקבלו לוחות האחרונים בשמחה.**

ד. מקורות וטעם לתקיעת שופר בכל חודש אלול:

- כתב ה'רוקח' (ס' רז') שהתקינו שיהיו תוקעים מ' יום **מר"ח אלול עד יוה"כ** פ', ע"ש מ' יום אחרונים שעלה בהם משה למרום, **ואמר לתקוע בכל יום שלא יטעו עוד בע"ז.** ומיהו במלכות זו אין נוהגים לתקוע עד ר"ה.
 - כתב 'המנהיג' (ר"ה א' כד') מנהג צרפת לתקוע בשופר **החל מר"ח אלול בכל יום**, ויש סמך לזה מפרקי ר"א. אלא שהצרפתים עושים כן מר"ח ואילך.
 וכ"כ הר"ן (סוף ר"ה). ור' ירוחם (דף מח').
 - כתב הרא"ש (ר"ה פ"ד ס' יד') - תנא בפרקי דר"א וכו', וכן נהגו באשכנז לתקוע בשופר **כל חודש אלול בוקר וערב אחר התפילה וכו' וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו.** וכ"כ הטור.

- הראבי"ה הביא פרקי דר"א, וכתב, ולכן תוקעים בשופר בכל חודש אלול בכל שנה ושנה כדי להזהיר את העם שיעשו תשובה, וכמו שנאמר (עמוס ג', ד') "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו"? ע"ש.

- בספר 'המנהגים' לר' אייזיק טירנא (ע' פו) כתב, מנהג כשר לתקוע מר"ח אלול עד ערב ר"ה, (ולא עד בכלל), וסמך לזה "תקעו בחודש שופר", משמע חודש שלם דהיינו ל' יום, והכל כדי לערבב את השטן שלא ידע מתי יחול ר"ה ויבא לקטרג ח"ו. ע"ש.

-בלבוב כתב - ואח"כ כיון שהתחילו משום סור מרע תוקעין ג"כ כל החודש שיעשו טוב, וסמך לדבר "תקעו בחודש שופר", משמע שיתקעו חודש שלם, והוא כדי לעורר העם שיעשו תשובה על הראשונות, ויהיו גם חרדים על דבר ה' לעשות להבא להיותם חרדים על דברו, כי קול שופר מחריד ומעורר שנאמר "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", מלשון וחרד על דברי (ישעיהו סו'), שהוא חרד לעשות מצוה יותר מבשאר ימות השנה.

פרק ו' - סליחות

א. מנהג אמירת הסליחות והתחלתו:

- מנהג פשוט בכל עדות ישראל בחודש אלול להתקבץ באשמורת הבוקר ובחצות הלילה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לאמירת הסליחות ולבקשת רחמים, כל עדה ועדה כמנהגה, בימים ונוסחים שונים, כדלהלן.

הנוסח היסודי של הסליחות אחיד הוא בעדות השונות בישראל. התחלה וסוף ושיבוץ החוזר של יג' מידות של רחמים, בין פרקי התפילות והתחינות.

ברם מה שנוגע לפרקי התפילה כשלעצמם גדול ורב השוני בין הנוסחים בקהילות השונות. רבים הם פרקי השתפכות הנפש והתחינות הנרגשות בסדר הסליחות.

צקון לחשן של רבבות אלפי ישראל המצטופפים בבתי הכנסת "בזעקם בעוד ליל", מיוחד להן, לשעות אלו, מקום כבוד בין הנעלות והנישאות ביותר במועדי ישראל. (זמנים ומועדים - הרפנס)

- כתב מרן בשו"ע (ס' תקפא' ס"א) - 'נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים'.

- כתב הטור (שם) - 'ושמענו שבקצת מקומות קמים לסליחות מר"ח אלול ואילך, שבו עלה משה להר סיני בפעם השלישית וירד עם לוחות שניות ביום הכיפורים'. (כ"כ רבינו האי גאון, הביאו הרי"צ גיאת וכתב שכן מנהגם לקום מר"ח אלול. וכ"כ ראבי"ה, ובמחזור ויטרי, ועוד ראשונים, ועיין בחזו"ע י"ג)

ואיתא בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ד) בארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו (ישראל) יום צום ותענית, וביום האחרון שבכולם שהוא סוף ארבעים יום, גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצה"ר, ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני, ישראל היו בוכים לקראת משה והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקבל את תשובתם, בישרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות ואמר הקב"ה לישראל, בני, נשבע אני בשמי הגדול שלי ובכסא הכבוד שלי שתהא לכם בכיה זו לששון ולשמחה גדולה, ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות. (וכ"כ במדרש תנחומא)

עיין רש"י (דברים פ"ט פ' יח') ומנין שנתרצה ברצון שלם? שנאמר בארבעים יום של לוחות אחרונות (דברים פ"י פ"י) "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים, מה הראשונים ברצון אף

אחרונים ברצון, אמור מעתה אמצעיים היו בכעס. (עיין תוס' ב"ק פב', ובפרקי דר"א פמ"ו, ותנחומא כי תישא ס' לא'. ועיין בר"ן ר"ה טז' כדלקמן).

כתב הר"ן (ר"ה טז') נהגו בברצלונא וגלילותיה **להשכים לסליחות מיום כה' באלול**, כיון דלשיטת רבי אליעזר בכ"ה באלול נברא העולם.

בגירונה וגלילותיה נהגו שלא לקום לסליחות אלא **מראש השנה ועד יוה"כ**. כיון דלשיטת ר' יהושע בניסן נברא העולם, א"כ אין לזה ענין כלל וכו'.

יש מקומות שמקדימים לקום **מאחד באלול**, ויש סמך למנהגם לפי שבו התחילו מ' יום שנתרצה בהם הקב"ה למשה.

- כתב המאירי (ע' רנ') - 'ומזה נהגו במקומות אלה לקום בלילות ולקבוע תפלה ותחנונים **בכל שני וחמישי של אלול**, כדרך שעושים הכל בעשרת ימי תשובה בתחנונים ובדברי כיבושין'. ע"כ.

- **ימי שני וחמישי הם ימי רחמים, כיון שבהם עלה וירד משה רבינו לקבלת לוחות שניות.** (תוס' ב"ק פב', רוקח ס"ס רט').

-מנהג האר"י ז"ל לומר סליחות כבני ספרד **מר"ח אלול עד יוה"כ**, והיה אומר מלה במלה עם הצבור, כמ"ש בשער הכוונות דף פ"ט. (כה"ח שם א' טז')

-**בר"ח אין אומרים סליחות ותחנונים.** כי ר"ח אסור בידוי ובהזכרת עוונות. (הרמ"ע מפאנו זיע"א ס' ע"ט).

- כתב הרמ"א (שם) - **ומנהג בני אשכנז אינו כן**, אלא מראש חדש ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין גם כן ערבית.

ועומדים באשמורת לומר סליחות **ביום א' שלפני ראש השנה**, ואם חל ראש השנה שני (או) שלישי אז מתחילין מיום ראשון שבוע שלפניו.

כתב ב'משנה ברורה' (שם ס"ק ו') - משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ, ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יוה"כ שלא יוכלו להתענות דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת שובה ועיו"כ **לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה**, (לבוש). וכדי שיהיה יום מסויים להתחלה תקנו יום ראשון בכל פעם.

ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב "והקרבתם עולה", ובר"ה כתיב "ועשיתם עולה", ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם. (עיין חזו"ע י"ג)

-**מנהגינו לקום באשמורת הבוקר לומר "סליחות", החל מיום ראש חודש אלול עד יום הכפורים.**

דהם ימי רחמים ורצון לכל עם ישראל, כי מסורת בידינו שמשה רבינו ע"ה עלה אל הר סיני להביא את לוחות הברית השניות בראש חודש אלול, וירד עם הלוחות ביום הכיפורים. ובאותם הימים היו ישראל מתפללים לה' ושבים בתשובה, עד שביום הארבעים הוא יום הכפורים נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה, ואמר למשה "סלחתי כדברך", ולכן הוקבע יום הכפורים ליום מחילה סליחה וכפרה.

וביום ראש חודש עצמו אין מנהגינו לומר סליחות. וכן בלילי שבת ובלילי ראש השנה אין לומר סליחות. (חזו"ע י"ג, ילקו"י י"ג)

ב. זמן אמירת סליחות:

-הזמן הראוי ביותר לאמירת הסליחות בימים אלה, הוא באשמורת הבוקר, (קודם עלות השחר ו"א עד הנץ), שאז הוא עת רצון לפני השי"ת, והתעוררות מדת הרחמים. וכן מחצות הלילה ואילך. (י"א חצות בדוקא...)

- כתב בשעה"כ דאף מחצות הוא זמן של התעוררות הרחמים, מ"מ עת רצון בפרט הוא דוקא באשמורת הבוקר, כדלקמן. (עיין קול הרמ"ז, ומנורת המאור לר"י אלנקאוה)

- הטעם דמשכימים באשמורת, משום דאיתא בפרקי דר"א, שהקב"ה שט בי"ח אלף עולמות בכל לילה, ובג' שעות אחרונות שט בעוה"ז, והרי הוא קרוב לנו בכל קראינו אליו באותו זמן, והוא עת רצון. (ע"ז, מהר"א טירנא בספר המנהגים, לבוש, מג"א, מל"ח ס' יא' כה"ח שם א"א)

- הישן בלילה, וקם בחצות או באשמורת לאמר סליחות עם הציבור, צריכים לברך ברכות השחר וברכות התורה קודם אמירת הסליחות, מפני הפסוקים הנאמרים בסליחות. ואם אין לו מספיק זמן יאמר ברכות התורה, ולאחר הסליחות יאמר ברכות השחר. (חזו"ע י"ג, עיי"ש) - האומרים סליחות בחצות לילה, יתנו לבם לומר ק"ש על המטה קודם חצות, כי עיקר התיקון של ק"ש לאומרו קודם חצות.

- הקם באשמורת הבוקר וכן הנעור בחצות לילה לומר סליחות בחודש אלול ועשי"ת, יתאזר בעוז ותעצומות שלא ינום ולא ישן בקריאת שמע וברכותיה ובתפלה עד גמירא.

וכ"ש שהוא מעוטר בתפילין שאסור להסיח דעתו מהן, וצריך לשמור עצמו בקדושה ובטהרה.

ומי שאינו עושה כן, והוא מתנמנם בתפלתו עם התפילין, יוצא שכרו בהפסדו.

ויותר טוב שיתפלל כראוי מאשר לומר סליחות בהשכמה באופן שכזה.

וכלל גדול אמרו בעבודת ה', לשמור העיקרים ולהוסיף בחסידות, ולא לזלזל בעיקר ולקיים התוספת. (החיד"א מו"ב א' רמה', מל"ח שם א' כג', חזו"ע י"ג)

-בחצי הראשון של הלילה, דהיינו משקיעת החמה (בשעה"ד - צאה"כ) ועד חצות לילה, אסור לומר סליחות וי"ג מדות. דהאומר קודם חצות במקום לתקן נמצא מקלקל ח"ו. (שער הכוונות, חמדת ימים, מ"ב תקס"ה, עיין מש"כ באג"מ או"ח ח"ב ס' קה, ועיין יחו"ד ח"א ס' מו' וילקו"י מש"כ באריכות, חזו"ע י"ג).

- מקומות שנוהגין לומר סליחות בערבית הוא מנהג רע ומר, ישתקע ולא יאמר, ואין ראוי להזכיר י"ג מידות אלא בעת רצון, וקרוב הדבר האומרים בערבית לקיצוץ ח"ו. (החיד"א ברכ"י, מל"ח שם טז', כה"ח שם א"ב)

-יחיד שנמצא בבית כנסת שנוהגים שם לומר סליחות וי"ג מידות קודם חצות הלילה, אינו רשאי להצטרף אליהם, אלא ישב בדד וידום, ולא יענה עמהם י"ג מדות וכו'. ויותר טוב שיצא משם, ואדרבה יש לבטל מנהגם זה שאין לו יסוד. (שו"ת לר' משה זכותא, חזו"ע י"ג)

-מותר לשמוע מן הרדיו סליחות ופיוטים של ראש השנה ויום הכיפורים, אף בחצי הראשון של הלילה, כדי ללמוד המנגינות של הסליחות והפיוטים, זכר לדבר, מה שאמרו בראש השנה (כד') לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות.

-קהל ועדה שאי אפשר להם להשכים לסליחות בעוד לילה, יכולים לומר סליחות גם בשעות הבוקר המוקדמות, לפני תפלת שחרית, או אפילו לפני תפלת המנחה, אחר חצות היום, עד צאת הכוכבים.

[נלענ"ד דהא דכתב 'בשעות הבוקר המוקדמות לפני תפילת שחרית... לפני תפילת מנחה אחר חצות היום', משום דס"ד תדיר ושאינו תדיר, ולא יאמר סליחות קודם התפילה קמ"ל דשרי. (עיין ילקו"י דביאר העניין של תדיר, ע"פ השאגת אריה)], ובודאי דגם לאחר שחרית שרי, וכן קודם מנחה וקודם חצות היום].

וטוב שאז החזן שאומר הסליחות יתעטף בציצית, מעין מה שאמרו חז"ל בראש השנה (יז:): ויעבור ה' על פניו ויקרא, א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה למשה סדר תפלה, ואמר לו, כל זמן שישראל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ואמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאין חוזרות ריקם, שנאמר הנה אנכי כורת ברית. ע"כ. (עיין לקמן דבסליחות בלילה ובאשמורת לא יתעטף בטלית למנהג הספרדים, עיי"ש)

ג. הנהגות קודם הסליחות:

קדם סליחות יאמר תקון חצות, ואם אין שְהוּת יאמר תקון חצות, וְלֹא יאמר סליחות. (החיד"א - הגהות תפילת ישרים ריש ח"ב)

- מי שקם באשמורת וכבר הצבור אומרים סליחות, ואין פנאי לומר תיקון חצות וסליחות, וצריך לבטל אחד מהם, **טוב שיאמר 'תיקון חצות' כסדר האר"י זצ"ל והוא עיקר גדול יותר ויותר מהסליחות.**

(אגרות הרמ"ז ס' טו', החיד"א ברכ"י שם סק"ג, מחב"ר שם, הגר"ח פלאגי' מל"ח ס' יא, א' יח', ובכה"ח ורוח חיים, בא"ח וישלח א"ז, כה"ח שם א"ד)
- יש חסידים ואנשי מעשי שהיו נוהגים לומר קודם הסליחות **נוסח תפילה ולשם יחוד** על אמירת סליחות והיודוי. (מנהגי ק"ק 'בית יעקב' בחברון א' ס"ו).

- **ביום א' דסליחות נהגו רוב הקהל להתענות**, ויחיד אומר עננו במנחה בשומע תפלה אבל הש"ץ אינו אומר ענינו בחזרת התפלה. (מג"א בשם הטור, מ"ב שם ס"ק טו').
- ביום ראשון של סליחות נהגו רוב הקהל להתענות. (טור. מ"צ. מ"א סק"ח. מט"א או' ל"ו. מ"ב או' ט"ו). ומ"מ אין קורין ויחל ולא ענינו רק יחיד יאמר ענינו בש"ת. (מט"מ ס' תשפ"ג. שכנה"ג בהגה"ט או' ו' י"א בהגה"ט. א"א או' ח' מ"ב שם). וביום ראשון של סליחות נהוג העולם להשלים ג"כ ואין להתיר להם אם לא שיש צורך בדבר. (מט"א שם). והיינו לבני אשכנז שנוהגים לומר סליחות ד' ימים קודם ר"ה, כמ"ש לעיל סעי' א' בהגה, אבל בני ספרד שנוהגין לומר סליחות מר"ח אלול ואילך לא נהגו להתענות ביום א' של סליחות. ועיין לעיל ס' תקס"ב או' י"א. (כה"ח שם א' נה').

- יש נוהגים להתענות ביום א' של סליחות, ויותר טוב להרבות במעשים טובים ובתשובה, ולא להחמיר על הצבור. (החיד"א ברכ"י שם א"ח, עיין הגר"ח פלאגי' מל"ח ס' יא' א"ו דטוב להתענות עיי"ש, כה"ח שם)

- ונראה דאף מי שאינו יכול להתענות יש לפשפש במעשיו יותר ויותר בד' ימים הללו, (ימי הסליחות למנהג האשכנזים), דומיא דביקור הקרבן, ואם אפשר יש לחלק לצדקה כפי כוחו כמ"ש "וחטאיך בצדקה פרוק". (כה"ח שם א' כט'. עיין מל"ח סימן יא)

ד. הנהגות בסליחות:

- מנהג האשכנזים שהשליח ציבור **מתעטף בטלית בשעת אמירת הסליחות**, משום דאיתא בראש השנה (יז'), "ויעבור ה' על פניו ויקרא", אמר ר' יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור, והראה לו למשה סדר תפילה. א"ל כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. (כן הוא במדרש תנחומא וירא ס"ט, תד"א זוטא פ' כג', שו"ת הגאונים, ח' הרשב"א, ועוד, ועיין תרחם ציון)

- כתב הלבוש והש"ץ **מתעטף בטלית משום כבוד הציבור**, ואינו מברך להתעטף בציצית, דקיי"ל סב"ל, כדאיתא לעיל ס' יח', אבל לא יאמר החזן הסליחות בלא עטיפת הטלית, משום שאומרים בתוך הסליחות הי"ג מדות, ואמרינן במדרש וכו'.

מקור המנהג ס' הלכות קטנות להרא"ש (מנחות, ה' ציצית) ראיתי באשכנז לפני יוהכ"פ כשמשימין, ש"ץ מתעטף בטלית של אחר כדי להפטר מהברכה משום טלית שאולה, משום דמספקא לן בטלית שאינו שלו אם צריך לברך או לא, וכו'. (כ"כ במטה אפרים תקפ"א א' יד').

- **הספרדים ובני עדות המזרח לא נהגו להתעטף בטלית**, משום שאומרים הסליחות באשמורת האחרונה של הלילה, ולילה לאו זמן ציצית הוא דכתיב (במדבר טו' לט') "וראיתם אותו", ודרשו רז"ל (שבת כז'), פרט לכסות לילה שאינה בראיה גם אצל אחרים, וכן פסק הרמב"ם (הל' ציצית ג' ז'), ושו"ע (או"ח יח').

ואם מתפללים סליחות בשחרית או מנחה, **טוב שיתעטף החזן בטלית** כמבואר לעיל. -הש"ץ שמתפלל סליחות מתעטף בטלית ואינו מברך, כדאיתא בסי' י"ח בענין כסות לילה. (כה"ח שם א"ל)

- נהגו בכמה מקהילות הספרדים, **לתקוע בשופר תשר"ת תש"ת תר"ת** בי"ג מידות שבסליחות. ובקדיש האחרון לפני תענו וכו', ומנהג יפה הוא, ובלבד שלא תהיה הפרעה לשכנים וכו'.

ה. עיקר הסליחות:

- יאמר הסליחות **בנחת במיתון ובכוונה** ולא במהירות ובמרוצה, דאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים, וטוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות שלא בכוונה. (מנחות קי', שו"ע או"ח ס"א ס"ד, ועיין 'תרחם ציון' באריכות)

- עיקר אמירת הסליחות צריכה להיות **בכוונה ובנחת ובמיתון** ובהכנעה יתרה, ובפרט הי"ג מדות, **דאסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה**. וכמו שכתוב (משלי יח' כג') "תחנונים ידבר רש", ויש לו להבין מה שמוציא מפיו, בלב נשבר ונדכה.

ולכן הנוהגים לומר "עננו אבינו עננו" ו"עשה למען שמך", במהירות רבה ובחופזה, לא יפה עושים, וצריך לבטל מנהגם ולאומרם במתון. (חמדת ימים, החיד"א ברכ"י, מורה באצבע א' פז')

- **אלה שאונסים עצמם מן השינה** ובאים לבית הכנסת להשמיע במרום קולם, בקול רנה, ואומרים הסליחות בקול רם ונשא כדרך ששרים פיוטים ונגינות, ללא הכנעה וכוונת הלב, הרי הם כיורשים תרתי גיהנם, שמאבדים שנתם ללא תועלת, ואדרבא יוצא שכרם בהפסדם, כי הלא זה שמם "סליחות" ולא "צעקות". (החיד"א 'מורה באצבע' ס' רמד', חזו"ע י"ג, עיין במל"ח שם א' כב', דלימד זכות על מה שצועקים בסליחות, דאחד מהדברים הקורעים גזר דינו של האדם הוא הצעקה, אלא דיהיו בדחילו ורחימו)

- עיקר הסליחות והתשובה הוא תיקון המעשים, וקבלה לשינוי ותיקון להבא. כמש"כ הרב 'יסוד ושורש העבודה' (ש"י שער המים פ"ה) - והנה בודאי כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך מלכו של עולם, לבקש מלפניו על סליחות עוונותיו בלתי תשובה בלבו, מה כוחו כי יאריך נפשו בתפילתו על סליחת עוונותיו בלתי תשובה, לכן יזהר האדם בעת אמירת הסליחות לקבל בלבו תשובה גמורה, דהיינו החרטה על העבר וקבלה על להבא'. וכתב רבנו משה אלשיך זיע"א ('שושנת העמקים' על שה"ש) - 'ועצתי היא, אל תצעק על שברך בלי תשובה, ושברון לב תחילה על כל אשר חטאת על הנפש, וכו', אך תחילה "הראיני את מראיך", וכו', הראיני תחילה את מראיך האמיתי לאיש הישראלי (צלמו של האדם... עיי"ש), ע"י תשובה, ואח"כ "השמיעני את קולך", ובקשי הצלה ממני, כי הלא "קולך ערב" לפני כאשר "מראך נאווה", וכו'. (כן מובא בראשונים).

[לענ"ד כוונת רבנו האלשיך לבאר כך, בורא עולם ברא את האדם בצלם אלקים, טהור זך ונקי, כשאדם בא לעולם וחוטא, הוא מקלקל ומלכלך את הצלם אלקים, וכשהוא מבקש מבורא עולם הצלה, כביכול בורא עולם לא מכיר את הדמות הזו, כיון שהיא לא הצלם הזך שהבורא ברא, ולכן אומר בורא עולם, הראיני את מראיך, היינו הצלם הזך והנקי, איך? ע"י שתעשה תשובה, אז יחזור הצלם למראהו הזך כיום בריאתו, ואז תבקש מבורא עולם הצלה ותשמיע את קולך. כיון שקולך ערב בזמן שמראך נאווה, כצלם אלקים זך ונקי, בזכות התשובה!].

- אשרי מי שמוריד דמעות באמירתו ובפרט בשעת היודי. (ברכות לב', זוה"ק שמות יב')
- והחי יתן אל לבו בעת אמירת היודי והסליחות, לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה שלימה ולהוסיף מצות ומעשים טובים, בהתקרבו ליום הדין שאז שוקלים זכותיו ועוונותיו של כל אדם.
- יכוין לקיים מצות עשה של התשובה, שמעלתה רבה ועצומה, וע"י זה בורא לו מלאך אחד סניגור ומליץ יושר בעדו. (סמ"ק, רמב"ם, חינוך, האלשיך. עיין לעיל מה שהבאנו מה היא מצות התשובה).

ו. יחיד בסליחות:

- אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות של פסוק 'ויעבור' בדרך תפלה ובקשת רחמים, מפני שנחשב כדבר שבקדושה, ואין דבר שבקדושה פחות מעשרה, אבל אם בא היחיד לאומרם דרך קריאה בעלמא בטעמי המקרא רשאי.

- הסליחות שנתקנו בלשון ארמית, כגון "רחמנא", "מחי ומסי", "דעני לעניי עניני", "מרנא דבשמיא", אין ליחיד לאומרם, מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, ולכן לא נזקקין לו, ולא מעלים התפילה, ורק אם יש מנין בבית הכנסת אומרים אותם, שהצבור אינו זקוק לעזרת מלאכי השרת, שהשכינה עמהם.

- איתא בשבת יב' א"ר יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. עיין בזוה"ק (לך לך פ"ט, א'). כך פסק הרי"ף (ברכות ז'), והרא"ש (ברכות ב').
כתב ר' יונה (ברכות ב') שהם מבינים את הלשון הארמית, אלא שבזוי בעיניהם, ולכן אין נזקקין לו.

הרב באר שבע (סוטה לג'), פירש שאין מבינים ממש, כיון שרצה הקב"ה שלא יבינו כשאנחנו אומרים תפילות נאות וכו' בלשון ארמי, כדי שלא יתקנאו בנו.
עיין ב'תניא רבתי' (ס' עב') דביאר החילוק בין יחיד לציבור, דהמלאכים של היחיד לא מבינים ארמית, ושל ציבור מבינים, עיי"ש.

עין ר' בחיי (בראשית יא'), ור' משה אלשיך (שמואל א' כח' טז'), וחת"ס (שבת יב'), והמנהיג (דיני תפילה ס' כה' ע' נז'), רוקח (ס' ט"ל), שער הכוונות (ענין הקדיש).
עין כה"ח (שם א' כו') דהקשה 'מה בכך אם לא יבינו המלאכים, הא נאמר "כה' אלוקינו בכל קראינו אליו" שישראל שואלים צרכיהם מהשי"ת בכל לשון בלי שום אמצעי וכו'? עין מה שביאר מרן בחזו"ע י"נ באריכות. עין מה שהבאנו לעיל ביאור להא בשם מרן רה"י חכם מאיר מאזוז שליט"א.

דעת מרן רה"י הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א **דשרי לאמר ביחיד את הסליחות בארמית.** דאיתא בתשובת הגאונים לבני קירואן (בשנת ד' אלפים תשנ"ב, לפני אלף ועשרים ושמונה שנה, ומובאת באוצר הגאונים פרק א' דשבת עמ' 4-6) - מילתא דתבע אדם מן מלאכי השרת אל ישאל בלשון ארמי וכו', אבל מילתא דתבע אדם מלפני בוראו ישאל בכל לשון.
הכי קאמר (בגמרא בשבת) שאני חולה דמן רחמנא תבע, רבי יוחנן אמר רחמנא נידכרך לשלמא, שם בגמרא לא כתוב כך, אלא כתוב: חולה "שכינה עמו", והגאונים מסבירים: "והאי דקאמר שכינה עמו, משום שיש כמה דברים, שמלאכים עושים בהם כפום דחזו, ולא צריכים רשות מלמעלה", יש להם רשות בעניינים מסויימים. שיעשו מה שהם חושבים. אבל החולה שכינה עמו ואינם יכולים לעשות שום דבר בלא רשות. ואחר כך כותבים: "ולא חזינא ולא שמענא מעולם דמימנעין רבנן מלמשאל צרכיהון בלשון ארמי", ועוד כותבים אחר כך: "ומן אילין מימרי ומן מעשים, דקא חזינן רבנן דלא שמיע לן דאיכא דחש להא דרב ולהא דרבי יוחנן, גמרינן (למדנו) דפליגי רבנן עליהון" - כיון שהחכמים שלנו מתקופת הגאונים לא חשו לדברי רב ורבי יוחנן, שמע מינה שהם חולקים ודוחים את דבריהם. "ומרחק מימרהון מן סברא נמי" - הסברא גם כן לא כך. "אטו מלאכים שהם ממונים לכתוב שיחת אדם, מי לא ידעי בלשון ארמית?!". הרי הם ממונים לכתוב את שיחת האדם, אז כל אלה שמדברים בארמית הם לא מבינים? "ואע"ג דלא ידעינן מאי טעמיהו דרב ורבי יוחנן ומנין להם. כי הכי דלא חשו לה הראשונים אף אנן נמי לא חיישינן".

עוד תשובה מהגאונים בענין הנ"ל, עוד יש קובץ צפונות (ניסן תשמ"ט עמ' ו-ז'), ושם יש קובץ תשובות מרב שרירא גאון למגורשי פאס, ואמרו ככה: "לא אמרו רבי יוחנן ורב יהודה אלא בשואל צורך ממלאכי השרת" - שמבקש ממלאכי השרת שיזדקקו לו, יש הרבה תפילות כאלה שמזכירים את המלאך. "אבל מה שהוא שואל מלפני יודע נסתרות ברוך הוא, לא נאמר 'אל ישאל בלשון ארמית', וכל צורך שהוא מלפני רבונו של עולם, אומרים אותו בלשון ארמית ואין חוששים. ופירוק זה חוץ מן הפירוק האמור בתלמוד בסוטה (ל"ג ע"א) "ציבור שאני", אנחנו אנו אפילו יחיד", וזהו דעת רב שרירא ורב האי. אומרים אנחנו לדידן אפילו יחיד.

וזהו קושיית הכפ החיים (סי' תקפ"א אות כ"ו) שכתב מה אכפת לנו, הרי כתוב: "בכל קראנו אליו" (דברים ד' ז'), בכל שפה שאתה יודע, תפילה נאמרת בכל לשון (סוטה דף ל"ב ע"א), ואמנם מרן הרב עובדיה זיע"א, דחה אותו, אמר לו וכי אתה חולק על הגמרא!?

אבל אחרי שמצאנו גאונים אומרים כך, ועוד נוסף שהרמב"ם בחיבור שלו לא הביא את הדין הזה ש'אדם לא ישאל צרכיו בלשון ארמית', כי הלך אחרי הגאונים שלא מתיחסים לדין הזה, וככה המשיכו. וככה המנהג בתונס ובג'רבא ובמרקו בתימן ובבל. לא נפסיד כלום. וגם לדעת מרן שאמר שהתפילות לא יהיו בלשון ארמית (סימן ק"א ס"ד), מרן המשיך שיש אומרים שתפלה הקבועה לציבור אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון. ראייה מתפלת "ויהא רעוא" שאומרים בליל שבת. זיוהרי בליל שבת בכל הסידורים של פעם (לא רק של היום, תגיד זה "מנצור" וזה "בקאל", אלא אפילו בסידורים שלפני מאה שנה ויותר, כמו בית מנוחה, תפלת החודש), יש שם בליל

שבת תפלה: "ויהא רעוא מן קודם עתיקא קדישא דכל קדישין, טמירא דכל טמירין, סתימא דכולא, דיתמשך טלא עילאה מיניה למליא רישיה דז"א וכו' ויפרקינן מכל עקתינן בישינן דלא ייתון לעלמא". והרי כל הבקשה היא בארמית וכולם אומרים את זה. וכי מישהו מביא מנין בליל שבת כדי לומר את זה?! אלא מה, כולם אומרים את זה בכל בית בישראל, ברוב הבתים קוראים את זה (אולי הספרדים קוראים והאשכנזים לא, אני לא יודע). וכיון שזה נוסח הקבוע לרבים, אפילו שכל אחד אומר את זה לבד, מותר. ואותו דבר גם כאן ב'רחמנא' ו'מחי ומסי', לכן מנהג ישראל תורה הוא ואין לחוש לזה. ומי שרוצה לחשוש לדעת האוסרים, אין הכי נמי, בסליחות שלנו הקטעים האלה תורגמו לעברית גם "רחמנא" וגם "מחי ומסי" ו"דעני לעניי". אבל מי שקורא בארמית ומבין את התוכן שלהם - אין בעיה וכאמור. [מין רה"י הגאון חכם מאיר מאזוז שליט"א] - **יחיד השומע בביתו סליחות דרך הרדיו בשידור חי, יכול לענות י"ג מדות כששומע אותם מן הציבור, וכן יכול לענות אמן אחר הקדיש של שליח ציבור.**

ז. ביאורים כללים לסליחות:

- 'אשרי יושבי ביתך':

- פותח השליח ציבור ואומר 'אשרי יושבי ביתך', והציבור יחד עמו. ותקנו לאמרו לפני אמירת הסליחות, כי הוא **כולל כל ספר התהילים** ברמיזת תיבותיו. ואומר אחריו חצי קדיש, כי מעלת אמירת הקדיש אחר אמירת 'תהלה לדוד' רבה ויקרה. (עיין פלא יועץ, תהילים)

- כתב הרב 'אהלי יעקב' (מחזור ראש השנה עמוד ד') 'ובחרו במזמור הזה **מפני חשיבותו**, כמו שאמרו בפרק קמא דברכות (דף ד'), 'אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא, כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג' פעמים, **מובטח לו שהוא בן העולם הבא**, משום דאתיא באל"ף ב"ת ומשום דאית ביה "פותח את ידך". והזמן גורם, וכמו שאמרו (ביצה דף טז') 'מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה'.

- מובא בשם צדיקים - כי 'בכל פסוק מפסוקיו יש בו בחציו השני אות וא"ו, כגון "בכל יום אברכך ו'אהללה שמך לעולם ועד", גדול השם ומהולל מאוד ו'לגדולתו אין חקר". וכן כולם, חוץ משתי אותיות בהן נחסר אות וא"ו, והן: "חנן ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד", "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". משום שהם ר"ת 'חק', והוא גימטריא 'גהינם', לומר לך **כי האומר כהוגן ובכוונה ניצול מגהינם**'.

- סליחות מתחילות ב"אשרי" **מפני שיש בו שבח הכנת מזון לכל חי**. (טור תקפ"א) הגמרא במסכת מגילה (דף לא') כותבת: "אמר רבי יוחנן, כל מקום שאַתָּה מוֹצֵא גְדוּלְתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתָּה מוֹצֵא עֲנֻתָנוֹתַי. דָּבָר זֶה כְּתוּב בַּתּוֹרָה, וְשְׁנַי בְּבִיבְיָאִים, וּמִשְׁלֹשׁ בְּכַתְּוִבִים. כְּתוּב בַּתּוֹרָה, (דברים י) "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא וְכְתִיב בַּתְּרִיָּה, "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאֶלְמָנָה". שְׁנַי בְּבִיבְיָאִים, (ישעיה נז) "כִּי כֹה אָמַר רִם וְנָשָׂא שִׁכְן עַד וְקְדוּשׁ וְגו'. וְכְתִיב בַּתְּרִיָּה, "וְאֵת דָּכָא וְשִׁפְלָ - רוּחַ". וּמִשְׁלֹשׁ בְּכַתְּוִבִים, דְּכְתִיב (תהלים סח) "סֹלוּ לְרֹכֵב בְּעֲרֻבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ", וְכְתִיב בַּתְּרִיָּה, "אֲבִי יְתוּמִים וְדִין אֶלְמָנוֹת": על פי זה אפשר להבין היטב את האמור בגמרא (ברכות ד'): "אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא, כל האומר "תהלה לדוד" שלש פעמים בכל יום, מְבֹטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. מֵאֵי טַעְמָא? אֵילִימָא מְשׁוּם דְּאֶתִיָּא בְּאֶלְפָּא בֵּיתָא, לִימָא, "אֲשֶׁרִי תְּמִימֵי דְרַךְ" דְּאֶתִיָּא בְּתַמְנֵי אֶפְי? אֵלָא מְשׁוּם דְּכְתִיב בֵּיהּ, "פּוֹתַח אֵת יְדֶךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן", לִימָא, "הִלֵּל הַגָּדוֹל" דְּכְתִיב בֵּיהּ, "נִתַּן לְחַם לְכָל בֶּשֶׂר"? אֵלָא מְשׁוּם דְּאֵית בֵּיהּ תְּרַתֵּי".

הגמרא שואלת למה המעלה הגדולה כל כך של "אשרי"? אם בגלל שהמזמור הזה כתוב באלף בית ומשמעותה שהיא כוללת את כל המדרגות של הבריאה, אפשר לומר את "אשרי תמימי דרך" שיש בו שמונה פעמים אלף בית. אלא משום שכתוב בו שאלוקים דואג למזון של כל חי. אפשר לומר את פרק קלו בתהילים שכתוב בו "נתן לחם לכל בשר". מתרצת הגמרא שבאשרי יש גם התייחסות פרטית מזון "לכל חי", וגם התייחסות כללית לכל מדרגות הבריאה.

אמירת "אשרי" שלוש פעמים ביום, בכוונת הלב מביאה את האדם להבין שאלוקים גם מנהל את הכל, וגם דואג לכל פרט ופרט. כמו שאומרת הגמרא לעיל על כך שהקב"ה הוא רם ונישא מצד אחד ודואג לכל פרט מצד שני. מי שחי בהבנה הזאת באופן מתמיד - הוא בן העולם הבא.

באמת מי שמתבונן ב"אשרי יושבי ביתך" רואה שהמזמור הזה מדבר על מלכות ה' בעולם. "מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור". שבע עשרה פעמים מוזכרת המילה "כל" באשרי יושבי ביתך. בשביל זה יש בו אלף בית להראות שהוא שייך לכל המדרגות. רצה דוד המלך לומר שתכלית הכל הוא כמו שאומרים בסוף עלינו לשבח. ש"ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד". זה עיקר הסליחות להמליך את ה' על הכל. לכן אנחנו מתחילים דווקא במזמור זה.

שמעתי פעם מהרב (מרן חכם מרדכי אליהו זצ"ל) שאומר כי אפשר לשאול למה לא אומרים מזמור קיא' בתהילים "הללויה אוֹדָה ה' בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה" שהוא גם באלף בית ויש בו גם הכנת מזון באות ט' "טָרַף נֶתַן לִירְאִיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ". ואמר שהתשובה נמצא כבר ברש"י שאומר שם על "אשרי": "ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי". לעומת זאת במזמור קיא' יש שבח של הכנת מזון ליראיו וזה פחות מהכנת מזון לכל חי: לכן כשאנו אומרים ב"אל מלך". "לא כרעתם להם גומל". ה' לא גומל לאנשים לפי הרעה שלהם. שהוא נותן לחם לכל בשר ולא רק ליראיו. וזה חלק השבח של התפילה. (מובא בשם הרב שמואל אליהו שליט"א)

- מובא בשם צדיקים - 'האומר פרק זה (אשרי יושבי וכו') בכונה כאילו קרא כל ספר התהילים מפני שהוא כלול בתוכו'.

- מובא בספה"ק - תפילה לאחר קריאת כל התהילים יש לה כח גדול ומתקבלת, לכן קוראים אשרי וכו', שנחשב כאילו קרא כל התהילים.

-'בן אדם מה לך נרדם':

נוהגים לאמר הפיוט "בן אדם מה לך נרדם, קום קרא בתחנונים", והוא משמש פתיחה לקובץ הפסוקים "לך ה' הצדקה" ועוד, ומופיע בכל המחזורים הספרדים העתיקים, וגם במחזורי תימן, ומחברו לא נודע שמו.

-'לך ה' הצדקה':

אומרים אסופות פסוקים של תחנונים ובקשת סליחה, והם תקנת הקדמונים, ויש בהם סודות ורמזים יקרים מאוד, ולא ידלג מהם כלום, כי השעה נצרכה לכך. ויאמר אותם בכוונת הלב ובהתרגשות. והמנהג הוא שהשליח ציבור אומר חצי פסוק, והקהל עונים אחריו חצי הפסוק ותשלומו. (תרחם ציון).

- 'שבט יהודה':

אומרים הפיוט "שבט יהודה וכו'" אשר חיבר רבי שמעיה ז"ל הקדמון.

וכתב רבנו משה קורדבירו זיע"א הרמ"ק - 'ותקנו חכמי ארץ ישראל לאמרו בעשרה על כל צרה שלא תבוא, ואחריו אל מלך וכו' ואמירת ויעבור וכו', והיו נענים'.
וכן היו נוהגים בכל המדרשים והישיבות לומר תחינה זאת אחר סיום לימודם, ולכן תקנו לפתוח בו קודם אמירת "אל מלך" הראשון שבסליחות. (תרחם ציון).

אל מלך יושב - י"ג מידות:

תפילת "אל מלך יושב על כסא רחמים", תקנוה אנשי כנסת הגדולה בראשות עזרא הסופר ע"ה, ונזכר בזוה"ק. וכן כתב הרמ"ק. ומופיעה בסידורי הקדמונים.

ויאמרנה בכוונה עצומה ברתת ובזיע ותעלה לו לרצון כקרבן ניחוחים, ועיניו תיזלנה דמעה מאין הפוגה בבואו להזכיר אותו מעמד קדוש של השם יתברך עם עבדו משה נאמן ביתו.
גדולה מעלת אמירת "אל מלך" והיא גורמת קבלת כל התפילות, כמובא בתיקוני הזוהר (תי' עשיראה, דכ"ו ע"א) 'בהוא זימנא דאיהו על כורסייה מה אמרין, "אל מלך יושב וכו'" וכו' מאן דבעי למשאל שאלתיו יעול ובגין דא ה' שפתי תפתח'.

- סוד הי"ג מדות עמוק מאוד מי ימצאנו, והם אורות עליונים מאוד, כנזכר בזוה"ק בכמה מקומות, והם כנגד עשר ספירות. ולכן יאמרם בנחת ובכוונה עצומה, וטוב אם יוכל להזיל דמעות כשאומר אותם, כי היא שעת רצון בשמים. (תרחם ציון).

- יש לומר י"ג מידות של רחמים **בכונת הלב בנחת ובמתינות** (בן איש חי שם ס"ג).
ולדעת רבים מהפוסקים **אסור להזכיר י"ג מידות שלא בכונה.** (כן כתב הברכי יוסף בסימן תקפ"א אות ד', זכור לאברהם אות ו', בית עובד אות ב', חסד לאלפים אות ט' והביאם הכה"ח בסימן קל"א אות כ"א)

פירוש "אל מלך יושב וכו' - יג' מידות:

אַל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים [כשדן את עמו], **וּמִתְנַהֵג בְּחִסְדֵי** [מידת החסד - לפני משורת הדין], **מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ, מַעֲבִיר רָאשׁוֹן רָאשׁוֹן** [מוחל ע"י שמעביר החטא הראשון. (דהיינו שהקב"ה מוחל ג' עונות ראשונים, אבל אח"כ מעניש... וכתב הרש"ש הטעם שכתב 'ראשון ראשון' שמכל מין חטא, ה' מעביר הראשון. ועיין עוד בראשונים)]. **מִרְבֵּה מְחִילָה לַחֲטָאִים** [לחוטאים בשוגג תפס לשון מחילה שהיא קלה (לשון חז"ל) ובאה על עון קל], **וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים** [לחוטאים במזיד תפס לשון סליחה שהיא חזקה יותר (לשון התורה) ותטהר גם הפשע שהוא כבד]. **עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל בָּשָׂר וְרוּחַ** [גוף ונשמה], **לֹא כְרַעַתָּם** [כפי רעתם] **לָהֶם גּוֹמֵל** [משלם]. **אַל, הוֹרְתָנוּ** [לימדתנו. (איתא בראש השנה י"ז - נתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה למשה סדר תפילה של י"ג מידות. אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם)]. **לוֹמֵר מִדּוֹת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, זָכַר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, כְּמוֹ שְׁהוֹדַעְתָּ לְעֵינָיו** [משה רבינו] **מִקֵּדָם** [גילית למשה בימי קדם, כנ"ל], **וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ** **וַיֵּרֵד יְהוָה בְּעַנָּן וּנְתַגְלָה לְמֹשֶׁה [וַיִּתְיַצֵּב [הקב"ה] עִמּוֹ שָׁם [עם משה בנקרת הצור], וַיִּקְרָא [האל יתברך] בְּשֵׁם, יְהוָה: וְשֵׁם נֶאֱמַר:**

וַיַּעֲבֵר יְהוָה | עַל פְּנֵיו [של משה] וַיִּקְרָא: יְהוָה | יְהוָה (יזהר מאוד להפסיק בין תיבות ה' ה').
[המרחם קודם החטא... והמרחם לאחר החטא]. (א) **אַל** [רב חסד, כל יכול], (ב) **רַחוּם** [מיקל בעונש], (ג) **וְחַנּוּן** [גם לשאינו ראוי], (ד) **אֲרַךְ** (ה) **אֲפִים** [ממתין מלהעניש לרשעים ולצדיקים] (ו) **וְרַב חֶסֶד** [מטה לכף זכות], (ז) **וְאֲמַת** [מרבה לעשות חסד ולשלם לעושי רצונו, מקיים הבטחתו]: (ח) **נִצַּר חֶסֶד** [שומר הזכות], (ט) **לְאֵלִפִים** [שומר החסד שהאדם עושה לאלפי דורות], (י) **נִשָּׂא עֵוֹן** [מסלק ומבטל החטא שבמזיד לשב בתשובה], (יא) **וּפְשַׁע** [חטא שבמרד

ולהכעיס], (יב) וְחֻטְאָה [בשוגג], (יג) וְנִקְהָ [מנקה החטאים והעוונות לשבים]: וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵינוּ וְלִחֻטְאֵתָנוּ וְנִחַלְתָּנוּ:

- רחמנא אדכר וכו' בדיל ועבור:

- שבעה כורתי ברית, הם הנזכרים בברייתא: אברהם יצחק יעקב משה אהרון פינחס דוד. כי איתם כרת הקב"ה ברית, שהיא שבועה להחיות את ישראל.

- סדר הזכרת שמות הצדיקים כורתי ברית וחבריהם הקדושים, הוא: אברהם יצחק יעקב משה אהרון יוסף דוד פנחס שלמה.

בכולם אומר לשון 'קיימיה' שהוא שבועה בלשון תרגום. וביוסף אומר 'זכותיה' כי לא היתה שבועה עמו. ובשלמה אומר 'צלותיה', היא תפילתו שביקש כי יחטאו לך והתחננו אליך בארץ שוביהם ושמעת את תפלתם.

- כתב רבנו חיים פלאג'י זיע"א ב'מועד לכל חי' - 'צלותיה דשלמה מלכא' - יכוין למה שהתפלל שלמה "כי יחטאו לך, כי אין אדם אשר לא יחטא".

- 'אנשי אמונה אבדו':

- תפילה נוראה זו חוברה ע"י אנשי כנסת הגדולה, ומזכרה בזה"ק ובגאונים ז"ל, ויש בה סודות עצומים וכמוסים בפשט ברמז ובסודות, ורומזת על הכלים שנשברו וניצוצי הקדושה שנשארו שם למטה. ויאמרנה ברתת ובזיע בדמע ובקול תחנונים.

- ע"י אמירתה בדמעות מעלה הניצוצות לעולם האצילות ומזרז את הגאולה.

- יזכור את כל הצדיקים שהיו בדורו ונפטרו מהעולם, ויתחרט על מעשיו ויבכה עליהם, כי הוא גורם שיסתלקו מהעולם, ויתכפר לו. (תרחם ציון)

- 'תמהנו מרעות':

הוא סדר א"ב הפוך, והוא השלישי מתוך י"ב אלפא ביתא שבסליחות, ונתקן על כל ד' הגלויות, וכולו תחנונים ובקשות לפניו יתברך עלינו ועל שכינתו הסובלת עמנו בגלות. (תרחם ציון)
כשאומר 'תמהנו', 'תשש כוחנו', 'שפלנו', יכוין דהוא רמז על ארבע גלויות, גלות מצרים, גלות בבל, גלות יון, גלות אדום, וכשאומר 'ויעמוד מליץ טוב', יכוין על הזכויות ומצוות של אדם שפעל ועשה שהם יהיו מליצי יושר. (הגר"ח פלאג'י זיע"א מל"ח ס' יא' א' מא').

"אלוהינו ואלהי אבותינו":

מהסדר שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה, ומזכר בתפילת יום הכיפורים, ומובא בסידור רבנו סעדיה גאון ז"ל, ובמחזור ויטרי, וברבנו דוד אבודרהם ז"ל, והוא נתקן יחד עם 'אנשי אמונה' ו'תמהנו מרעות', והוא היחיד המובא בתוך תפילת חזרת השליח ציבור ביום הכיפורים. וסדרו בסדר א"ת ב"ש. (תרחם ציון)

- 'רבנו של עולם':

- קודם הוידי אומרים, 'רבנו של עולם אתוודה על עבירות קלות וחמורות, בלילה לסוף אשמורת'.

- וזה הנוסח יאמר כשאומר סליחות בסוף הלילה באשמורת, אך כאשר אומר הסליחות בחצות הלילה, יש לומר בלילה 'לתוך אשמורת', ובליל יוה"כ פ' שאומרים הסליחות בתפילת ערבית בתחילת הלילה, י"ל 'בלילה לראש אשמורת'. (תרחם ציון)

- בקטע זה אנו נוטלים רשות מהקב"ה להתודות ולזכור ולפרש עוונותינו כולם, והוא כמו התנצלות לוידי, כלומר שלא במרד ובמעל עשינו להכעיסך חס וחלילה, אלא היצר הרע.

- וידי:

- באמירת הוידי יכוין שהוא מקיים מצות עשה מהתורה להתודות על עוונותיו.

ויתוודה מעומד ולא מיושב, ולא ישען על שום דבר, ויש נוהגים גם לכפוף מעט ראשם בשעת אמירת הוידוי.

ויתחרט בלבו חרטה גמורה על מה שעשה שלא כהוגן נגד השם יתברך, ויקבל עליו שלא לשוב עוד על מעשיו אלה, ויתכפר לו.

-מעלת הוידוי גדולה מאוד, כי נמחלים לו כל עוונותיו, וכשבא המקטרג להזכיר עוונותיו, משיבו השם יתברך: 'כבר בא אלי והתוודה, ומודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, ושלי הוא, ואין לך רשות לקטרג עליו'.

- ומעלות רבות נאמרו על המתוודה בכוונה.

הוידוי נאמר בלשון רבים "חטאנו עוינו פשענו", ולא בלשון יחיד "חטאתי עויתי פשעתי". וכמה טעמים נאמרו בזה:

- כי מתוודה בעד כל ישראל, ואנחנו נחשבים גוף אחד, שכל ישראל ערבים זה לזה.
 - הוידוי נאמר גם על הגלגולים הקודמים מיום שנברא העולם ועד היום.
 - הוידוי הוא גם על כל הנשמות הבאות משורשי נפשנו רוחנו נשמתינו.
 - גם על מה שראה והיה צריך למחות ולא מחה.
 - ומהטעמים הנ"ל אומר כל נוסח הוידוי באופן מלא, גם אם יודע שיש חטאים ועוונות שלא עשה אותם מימיו.

- בשעה שאומר הוידוי, יכה באגרופו ביד ימינו בנחת על לבו, בכל מלה ומלה, כאומר 'אתה גרמת לי...!', **ויש סוד גדול בדבר.**

ויזהר לעשות כן בנחת ובהכנעה, ויקפל הבהן אל תוך ארבע אצבעותיו, והאצבעות תהיינה מקופלות אל תוך כף היד.

-הנכנס לבהכנ"ס ומצא הציבור אומרים וידוי, יתוודה עמהם ולא יפרוש מן הציבור, אפילו אם כבר התוודה, ואין זה נחשב כחוזר ומתוודה שאסור לעשות כן, הואיל ומתכוון לכלול עצמו עם הציבור, דומיא דיוהכ"פ שמתוודים בתפלת הלחש, ושוב בחזרת הש"ץ. (תרחם ציון)

- אשמנו מכל עם:

אשמנו מכל עם וכו', היא בקשה ותפילה מזמן קדמון, וחברה בזמן קודמותיה 'אנשי אמונה' 'תמהנו' וכו', ורבנו יעקב בעל הטורים מזכיר אותה בשם תשובת הגאונים. והיא השישית לאלפ"א בית"א של סדר י"ב אל"ף בי"ת שבסליחות. (תרחם ציון)

- לה' אלהינו - שמע ישראל - קבלת עול מלכות שמים:

-אלו פסוקים מלוקטים שענינם וידויים ויחוד השם, מלכותו ושבחיו, שמשבחים וממליכים אותו מלאכי מעלה וישראל דגולי סגולה. (אשמורה בלילה)

- 'שמע ישראל', סגולת אמירתו ויקר תפארתו הוא לאחר אמירת התחנונים והוידוי, שהוא הזמן המתאים ליחד שמו יתברך ולהמליכו עלינו ועל כל העולם כולו, ובכך מחילה תהיה לנו על ידי תיקון כל הפגמים ושלימות העולמות.

-מה שאומרים 'ה' הוא האלהים' בקול רם, לפי שצריך להתפלל יה"ר שיהא השם שלם והכיסא שלם, וזה 'הוא', שאותיות ה"א וא"ו חסרות מהשם (הוי"ה), ואל"ף חסרה מן כסא, שנאמר "כי יד על כס יה". (אהלי יעקב)

-השם מלך וכו' הוא שבח נורא ועצום, ובו רמוזים סודות נוראים, ואומרים אותו מלאכי מרום בכל יום ויום לפני מלך מלכי המלכים, ולכן יאמרוהו באימה וביראה ברתת ובזיע, כי יש בו מלכות השם יתברך, בלשון הוה, היה ויהיה.

המנהג הוא שהחזן אומר 'חי וקיים' והקהל עונים בקול רם 'הוא', וכך הלאה. וזה מנהג קדמון ויסודתו בהררי קודש. (מחזור עו"ח)

'אלהינו שבשמים':

תפילה זו קדומה מיסודם של אנשי כנסת הגדולה, ולכן מעלתה גבוהה. (אשמורה בלילה) - בנוסח התחינה של אלהינו שבשמים שמע קולנו וכו', קרב לנו קץ הגאולה ויום הישועה, קרבנו לעבודתך, יכוין שנשמכו זה לזה ע"פ מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, שאין להתאוות לימות המשיח כדי להיות שוקט ובוטח, כי אם דוקא להיות שקט לעבודת ה' יתברך. (רבנו חיים פלאג'י זיע"א מל"ח ס' יא' א' כט')

- כשאומר פדנו מידי כל אויבינו, פדנו מידי יצרנו, יכוין למה שכתוב בתקונים, **דכד בר נש איהו שליט על יצריה הכי איהו שליט על כל שנאוי**, ואם יצריה שליט עליה שנאוי שלטין עליה וכו', יעו"ש. [תרגום: אדם ששולט על יצרו כך ישלוט על שונאיו, ואם יצרו שולט עליו כך שונאיו ישלטו עליו]. (רבנו חיים פלאג'י זיע"א מל"ח ס' יא' א"ל)

- בנוסח ראה בעוני עמך ישראל, רפא כל חולי עמך ישראל וכו', יכוין למה שכתוב במס' ד"א, **ידיך דלא תפתח לצדקה תפתח לאסיא (לרופא)**, עיי"ש באריכות. (הגר"ח פלאג'י זיע"א מל"ח יא' לא')

- כשאומר העתר לנו היום ובכל יום ויום, החזירנו בתשובה שלמה לפניך, יכוין למה שכתב ר' יעקב בעל הטורים בהלכות תפילה, דבא בנוסח ברכת השיבנו אבינו לתורתך וכו', ה' בתחילה וה' בסוף גימטריא י', רמז לעשרה ימי תשובה, יעו"ש.

ונראה ע"פ מה שכתבו המפרשים ז"ל דבכלל התפילות של עשרת ימי תשובה, הוא להתפלל על כל תפילות שבכל השנה שיתקבלו ברצון, ולכן בא רמז י' ימי תשובה בנוסח ברכת התשובה, כי בכח תשובה דגדולה תשובה שגורם לקבל התפילה. (רבנו חיים פלאג'י זיע"א מל"ח ס' יא' א' לב')

"עננו אבינו", "עננו אלהי", "אדון הסליחות":

'עננו אבינו עננו', היא תפילה קדומה על סדר א"ב, ותקנוה אנשי כנסת הגדולה, והיא שמינית שבסדר א"ב, מתוך י"ב אשר בסליחות.

'עננו אלהי', מיוסד על פי אנשי כנסת הגדולה, ויזהרו לאמרו לפי הסדר ללא שינוי, כי הוא מסודר על פי הקבלה.

פיוט 'אדון הסליחות', יסודתו בהררי קודש בתקופת הגאונים, ונזכר בסדר רב עמרם גאון ז"ל, והוא מסדר א"ב התשיעית של הסליחות. **ויאמרו אותו בקול תחנונים, ולא כמו זמר ושיר.**

'קורות ביתו של האדם מעידים בו' (תענית יא.)

מובא בשם צדיקים, בסליחות נאמר **"נחפשה דרכינו ונחקורה"** ומפישוט הפסוק ישנו רמז לדברי הגמרא **נחפשה דרכינו** - כשנפשפש במעשינו אז נח - קורה, הקורה תנוח ולא תעיד עלינו.

פרק ז' - הנהגות בחודש 'אלול'

א.מנהגים:

כתב רבנו משה בן מכיר זיע"א (סדר היום, ערבית במוצ"ש) - **'על כל ענין וענין שתקנו רז"ל או גאונים אחרים לתועלת רבים או יחיד, ישתדל האדם עליו לעשות כל מאמצי כוחו ויכולתו לקיים אותו ענין, בין מתפילות, בין מתחנונים, בין מכל דבר שיהיה, ולא יתגדל בעיניו לאמר**

אני תורתי אומנותי מה לי עם אלו הענינים, כי לכל אחד יש לו ענין וסגולה בפני עצמה, מה שמועילה התפילה לא יועיל הלמוד, ומה שיועיל הלימוד לא תועיל התפילה, ושניהם כאחד טובים. וצריך לאחוז מזה וגם מזה אל תנח ידיך. וכו', עיי"ש. (כעין זה כתב הרב חמדת ימים ח"ד די"ד ע"ג).

- יש מקומות נוהגין מר"ח אלול שאחר מנחה, מכריז השמש שובו בנוי שובבים, ומנהג יפה הוא. (כה"ח שם א' יא')

- נוהגים שהכותב מכתב לחבירו בחודש אלול ובתשרי, כותב בתחילת המכתב "לשנה טובה תכתבו ותחתמו". או 'תזכה לשנים רבות נעימות וטובות', וכך יעשה בשאר מועדי רגל, לכתוב דיזכה לשנים רבות, היכא דהוא כותב אגרת סמוך לרגל. (אליה רבה תקפא' בשם מהרי"ל, מל"ח ס' יא' א"ד, כה"ח שם א' יח')

- חסידים ואנשי מעשה בודקים התפילין שלהם בחודש אלול. (מטה אפרים וקצשו"ע)
 - כתב ה'כף החיים' (שם א' יט') - יש נוהגין לעשות 'התרת נדרים' באלול, והרמז "לא יחל דברו ככל" ס"ת אלול. (הרב שפתי כהן על התורה סוף פ' מטות. ברכ"י או' כ"א. שע"ת שם).
 ולכן נוהגין לעשות התרה בערב ר"ה. וכבר כתבנו לעיל או' י"ב דיש נוהגין ג"כ לעשות מ' יום קודם ר"ה יעו"ש. ועיין לקמן או' צ"ט. [ראה לקמן 'התרת נדרים באלול']

- 'חדש אלול זמן תשובה לכל הוא, ויזהר לפשפש במעשיו, וטוב וישר שבכל לילה קודם שיטן טרם אמירת וידוי יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו יום ויתודה וישוב, וכן יעשה מר"ח אלול עד יוה"כ. והיה צריך לעשות כן כל ימיו בכל לילה כמעשה צדיקים, קראו בשמותם 'מארי דחושבנא', ולפחות כה יעשה במ' יום הנוראים הללו. (החיד"א מורה באצבע א' רמ"ג, מל"ח שם יז').

ב. סגולת מנהג אמירת מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי':

- מקור המנהג:

- כתב מרן החיד"א זיע"א ('עבודת הקודש' - מורה באצבע ס"ב) - "מנהג טוב לומר אחר כל תפלה מזמור (תהילים כז') 'לדוד ה' אורי וישעי', ובפרט מראש חודש אלול עד הושענא רבא".

- [ב'קצה המטה' (תקפ"א) הביא בשם סידור האר"י ז"ל לאומרו עד יום שמחת תורה, הובא לקמן].

כ"כ מרן החיד"א ב'עבודת הקודש' (בסוף קונטרס 'סנסן ליאיר'), שיש לאומרו מר"ח אלול עד מוצאי יוה"כ"פ, וכן בהוש"ר, ושכן המנהג בעיה"ק חברון, ומה טוב לאומרו כל השנה אחר התפילה.

- הובא בספר 'שם טוב קטן' (שנת תס"ו דף יא'). כ"כ בספר הזכירה.
 - כתב ב'מטה אפרים' (להר' אפרים זלמן מרגליות זיע"א - סי' תקפא ס"ו) - 'נוהגין במדינות אלו מראש חדש אלול ואילך עד יום כפור, לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור כ"ז בתהלים "לדוד ה' אורי וישעי" בוקר וערב. ואומרים אחריו קדיש יתום. ואנו נוהגין לאומרו עד שמיני עצרת ועד בכלל.

- כתב במשנה ברורה' (שם ס"ק ב') - ונוהגין במדינתנו מר"ח אלול עד יוה"כ לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור "לדוד ד' אורי וכו' בוקר וערב, ואומרים אחריו קדיש, ואנו נוהגין לומר עד שמיני עצרת ועד בכלל.

וביום שיש בו מוסף אחר גמר תפלת שחרית קודם אין כמוך, ובערב אחר תפלת המנחה. ובמקומות שאומרים אותו אחר גמר התפלה, בר"ח יש להקדים מזמור ברכי נפשי. וכן במקומות שאומרים אותו אחר תפלת שחרית ונוהגין ג"כ לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, יש להקדים השיר של יום. (עיין שבט הלוי ח"י ס' ס"ז, עד הו"ר, ובחו"ל גם בשמיני עצרת).

- כתב בחזון עובדיה' (י"ג, ע' כד') - **מנהג יפה לומר מיום ר"ח אלול עד יום הו"ר אחר תפילת שחרית המזמור "לדוד ה' אורי וישעי וכו'".** וכמו שדרשו (שוחר טוב כז') 'אורי' בראש השנה, 'וישעי' ביוה"כ, 'כי יצפנני בסוכו', רמז לסוכה. (ע"ע ביפ"ל ח"ב סק"א)

-סגולת המזמור:

- כתב ב'קצה המטה' (תקפ"א) - האומר מזמור זה מר"ח אלול ואילך **מובטח לו שיוציא ימיו ושותיו בטוב ובנעימים, ובמשפטו יצא זכאי ובדימוס לחיים טובים ולשלום**, ע"ש.

- הרה"ק רבי יעקב רוקח זצ"ל ב'שערי תפילה' (דף לח'), הביא מ"ש מהר"ח הכהן ב'שערי רחמים' (דף כד') - "כל האומר מזמור "לדוד ה' אורי וישעי", מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה, אפילו גזרה רעה נתונה עליו מן השמים יכול לבטלה, ומעביר מעליו כל המקטרגים וכל גזרות קשות ורעות, ויוצא זכאי בדין, ומובטח לו שיוציא ימיו ושותיו בטוב, ויערב לו".

וטוב לנהוג לאומרו בכל ימות השנה אחר תפילת שחרית, ע"ש.

[האומר "לדוד ה' וכו', מובטח לו שיוצא שנתו וימיו בטוב ובנעימים ומובטח לו שהקב"ה יעשה בקשתו, ומובטח לו שלא יחסרו מזונותיו כל השנה כולה" ('שערי רחמים').]

-הבטחה לשנה טובה מרבי שבתאי מראשקוב זיע"א לומר כל יום פרק כ"ז בתהילים - "לדוד ה' וכו'". (הובא לקמן).

-הטעם לאמירת המזמור בימים אלו:

- איתא במדרש 'שוחר טוב' (תהילים כז') - "לְדָוִד ה' אֹרִי וְיִשְׁעִי". רבנין פתרי (פרשו, רמזו), קרא בראש השנה וביום הכיפורים. אֹרִי בראש השנה שהוא יום דין. שנאמר (תהילים, לז, ו), וְהוֹצִיא כְּאֹר צְדָקָה וּמִשְׁפָּטָה כְּצִהָרִים. וְיִשְׁעִי ביום הכיפורים. שיושיענו וימחל לנו על כל עונותינו". ויש שהוסיפו רמז נוסף: "כי יצפנני בסוכו" (פסוק ה') שרומז לחג הסוכות.

- כתב 'בעל הפלאה' (לפרשת אחרי מות) - 'ושמעתי הטעם, מפני שיש בו י"ג שמות הוי"ה כנגד י"ג מידות הנאמרים באלול'.

כידוע, מנהג הספרדים לומר סליחות מר"ח אלול, ועיקר הסליחות הוא אמירת י"ג מידות ע"פ הגמרא (ר"ה יז ע"ב): 'כל זמן שישראל חוטאין – יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם'. ולפי ההסבר הנ"ל אמירת המזמור, שיש בו י"ג שמות הוי"ה, בחודש אלול, היא מעין אמירת הסליחות.

- בסידור רבי שבתאי מראשקוב זיע"א כתב - מזמור זה יש בו י"ג שמות הוי"ה, ולכן אומרים אותו מראש חודש אלול, שמראש חודש אלול נפתחים י"ג מכילין של רחמים, ועל ידי אמירת המזמור יכולין לבטל מעלינו כל המקטרגים לפני בית הדין של מעלה.

וכ"כ בספר 'משולחן אבותינו' (אלול ע' 296) - במזמור זה יש יג' היות, ע"כ מר"ח אלול מזכירין אותם, כנגד יג' מידות של רחמים הנאמרים בכל הימים הנוראים, וזו הסיבה שגם בשבתות וימים טובים אומרים אותו, כתחליף ליג' מידות שאין אנו נוהגים לאומרם.

- כתב רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א ('פרי צדיק' ח"ה דברים, עמ' מד) - תיבת 'לולא' בסוף המזמור – 'לולא האמנתי לראות בטוב ה' – מכילה את אותיות 'אלול'.

בתיבת 'לולא' נרמז אותיות אלול, שאז הזמן לתקן מעשיו כדי שלא יגרום החטא. **ומטעם זה אומרים מזמור זה בחודש אלול** מפני שנזכר בו פסוק זה שבו נרמז שבאלול צריך לתקן מעשיו שלא יגרום החטא, שמר"ח אלול מתחילין ימי רצון ולכן מתחילין לומר מזמור זה דכתיב בו לולא.

זמן אמירת המזמור:

- ברוב הקהילות מיומו השני של ראש חודש - כלומר **מא' אלול** (קיצור שולחן ערוך ס' קכ"ח ס"ב), ובחסידות חב"ד מיומו הראשון של ראש חודש - **ל' אב** (ספר המנהגים - מנהגי חב"ד)

- "מנהג טוב לומר **אחר כל תפלה** מזמור (תהילים כז') 'לדוד ה' אורי וישעי'. (החיד"א)

- 'נוהגין במדינות אלו מראש חדש אלול ואילך עד יום כפור, לומר בכל יום **אחר גמר התפלה** מזמור כ"ז בתהלים "לדוד ה' אורי וישעי" **בוקר וערב**. (מטה אפרים)

- ונוהגין במדינתנו מר"ח אלול עד יוה"כ לומר בכל יום **אחר גמר התפלה** מזמור "לדוד ד' אורי וכו' **בוקר וערב**, ואומרים אחריו קדיש, ואנו נוהגין לומר עד שמיני עצרת ועד בכלל.

וביום שיש בו מוסף **אחר גמר תפלת שחרית קודם אין כמוך**, **ובערב אחר תפלת המנחה**.

ובמקומות שאומרים אותו **אחר גמר התפלה**, בר"ח יש להקדים מזמור ברכי נפשי.

וכן במקומות שאומרים אותו **אחר תפלת שחרית** ונוהגין ג"כ לומר שיר של יום **אחר תפלת שחרית**, יש להקדים השיר של יום. (מ"ב, ועיין שבט הלוי ח"י ס' ס"ז, עד הו"ר, ובחול"ל גם בשמיני עצרת).

- כתב ב'חזון עובדיה' (י"נ) - מנהג יפה לומר מיום ר"ח אלול עד יום הו"ר **אחר תפילת שחרית** המזמור "לדוד ה' אורי וישעי וכו'".

- מנהג כמה קהילות מיהדות מרוקו (כך נפוץ בעיר קזבלנקה, ובכפרים בחבל הסוס) כל השנה קודם תפילת ערבית אומרים מזמורים וביניהם מזמור "לדוד ה'", אך בחודש אלול אומרים "מזמור לדוד משכיל אשרי נשוי פשע" (תהילים לב'). **ולאחר עלינו לשבח** אומרים מזמור "לדוד ה' אורי וישעי" (תהילים כז').

- מנהג העיר רבאט וגלילותיה לפתוח התפילה במזמור "תפילה לדוד שמעה ה' צדק". ולאחר "שיר למעלות אשא עיני" אומרים מזמור "לדוד ה' אורי". (משולחן אבותינו - אלול ע' 296, ועיין שם הטעם)

- המנהג במרוקו הספרדית לומר "**לדוד ה' אורי**" **קודם אמירת "קוה אל ה'"** ואח"כ קדיש יהא שלמא ועלינו לשבח.

- באוצר המנהגים והמוסרות (ע' 111, וכן בסידור 'נחלת אבות') כתב - מנהג ווהראן לומר **בערבית "קוה אל ה'"**, ומזמור "**לדוד ה' אורי**", לסמוך 'קוה' ל"קוה אל ה'" שבסוף המזמור.

- מנהג חב"ד לאמר **בשחרית לאחר שיר של יום, ובמנחה קודם עלינו לשבח**.

מזמור כז' בתהילים:

"לְדָוִד יְהוָה אֱוִירִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְהוָה מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְתָּד: בְּקָרֵב עָלַי מְרַעִים לְאָכַל אֶת בְּשָׂרִי צָרִי וְאִיבִי לִי הִמָּה כְּשִׁלּוֹ וְנָפְלוֹ: אִם תַּחֲנֶנּוּ עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לְבִי אִם תִּקְוִים עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ: אַחַת שְׂאֵלֹתַי מֵאֵת יְהוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבֹתִי בְּבֵית יְהוָה כֹּל יְמֵי חַיִּי לְחַזוֹת בְּנֹעַם יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִכְּהַּ בְּיוֹם רָעָה יִסְתַּרְנִי בְּסִתֵּר אֶהְלֹו בְּצוֹר יְרוּמָמְנִי: וְעַתָּה יְרוּם רֹאשִׁי עַל אִיבִי סְבִיבוֹתַי וְאֲזַבְּחָהּ בְּאֶהְלֹו זִבְחֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֲזַמְרָה לַיהוָה: שְׁמַע יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחַנּוּנִי וְעֲנֵנִי: לָךְ אָמַר לְבִי בִקְשׁוּ כָּנִי אֶת כְּנִיךְ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ: אֵל תִּסְתַּר כְּנִיךְ מִמֶּנִּי אֵל תֵּט בְּאֶף עַבְדְּךָ עֲזָרְתִי הֵייתָ אֵל תִּטְשֵׁנִי וְאֵל תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעֵי: כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהוָה יִאֲסָפֵנִי: הוֹרְנִי

יהנה דרךך ונחני בארח מישור למען שורְרֵי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס:
לולא האמנתי לראות בטוב יהנה בארץ חיים: קנה אל יהנה חזק ואמץ לבך וקנה אל יהנה":

ג. סגולת מנהג קריאת מזמורי תהילים בחודש אלול:

-מקור המנהג:

- **י' מזמורים** - כתב ב'מטה אפרים' (ס' תקפ"א ס"ז, הובא במ"ב שם סק"ג, ובכה"ח שם א' כב')
- "נוהגין בכל יום של ימי החול, מראש חודש 'אלול' והילך, אחר התפילה אומרים בציבור עשרה
מזמורים תהילים. ומתכוונים לגמור כל תהילים שתי פעמים קודם ראש השנה, והוא עולה
כמניין כפ"ר. ובימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים אומרים יותר מעשרה מזמורים בכל
יום, בכדי לגמור כל תהילים פעם שלישית קודם יום הכיפורים".

- **ג' מזמורים** - ג' פרקי התהילים ליום, שגילה הבעל שם טוב הקדוש זיע"א, ל"שנה טובה,
לומר מידי יום, מא' אלול עד יום כיפור.

"כשהיה ה"צמח צדק" בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד
ממעזריטש) שקיבל ממורו (הבעל שם טוב) בשם מורו הידוע [אחיה השילוני], אשר מיום שני
דר"ח אלול עד יום הכיפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום **שלשה פרקי תהילים**, וביום
הכיפורים שלושים וששה פרקים: תשעה קודם 'כל נדרי', תשעה קודם השינה, תשעה אחר
מוסף, תשעה אחר נעילה.

ומי שלא התחיל ביום ב' דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים". (היום
יום - חב"ד)

-מעלת אמירת התהילים:

- כתב ב'פלא יועץ' (ערך תהילים) - **תהילים גדולה מעלתם**, וכבר מוהר"י אזולאי בספר יוסף
תהלות אסף איש טהור כמה מעלות טובות נאמרו בלמוד התהילים ויצא עתק בקצ"ר אמיץ.
אמרו רז"ל (ילקוט שמעוני תהילים א) שהתפלל דוד המלך עליו השלום שיהא לו שכר עליהם
כעוסק בנגעים ואהלות, ומאחר שהתפלל דוד המלך שיהא חשוב כעוסק בנגעים ואהלות, נראה
דמועיל למודם לתקון הברית, כמו שכתבו גורי האר"י שלמוד סדר טהרות לתקון פגם הברית.

הנה כי כן, **לא יגרע מצדיק ללמד כל ספר התהילים בכל שבוע מדי שבת בשבתו. ואף שכתבו
הפוסקים שמי שיכול ללמד הלכות ופולפולים ועוסק בתהילים, חשוב ביטול תורה לגבי
דידה, מכל מקום ללמד אותם פעם אחת בשבוע לא נאמר זה, ועת לכל חפץ.**

ומה גם אם קורים אותם ברבים שיתעלו, המה יעלו לרצון יותר מהעוסק בנגעים ואהלות ביחיד.
וכתבו שהרגיל בספר תהילים דוחה כל מיני פרענות ופגעים רעים, מעליו ומעל בני ביתו ומעל
משפחתו ומעל כל בני דורו, ומגלגל עליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות, ולא יש דבר
להגן מפני המזיקים כאמירת קדיש על תהילים.

והרוצה לדבק בו יתברך ובשבחיו, ידבק ללמד בספר תהילים.

ויש קבלה מאנשי שם הקדושים שמי שיש לו איזה דחק השעה או צער, או שהוא מהלך בדרך
או עובר בים או בנהרות, יקרא כל התהילים בכל יום בלי הפסק בכונה והכנעה, ויראה
נפלאות, וזה בדוק ומנסה:

וכל המעלות האלו ויותר מהמה, הנה הנם להקורא אותם כתקונם, אות באות, תבה בתבה,
בקול רנה ותודה ובשפל קול התחנה, כי יתן את רוחו אליהן ויבין מה שהוא מוציא בשפתיו,
שהם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש, ולזמר עריצים ולהכרית כל החוחים והקוצים, ושבחים
ותהלות גדולות לנורא עלילות, והדברים עתיקים והם מפלאות תמים דעים, דברי אלהי"ם חיים

אשר נאמרו לדוד המלך ברוח הקדש, ואף כי אין אתנו יודע עמקן ורומן, ויש אשר לא ידע מאי קאמר, אפלו הכי הדברים פועלים ועושים פרי למעלה ומעשה ידינו כוננה עלינו, ובלבד שיקרא אותם במתן בלי חסרות ושגיאות.

כמנהג כמה בוערים בעם שקורים אותם במרוצה בחלף וחסור ושגיאות כהנה וכהנה, חוששני להם מחטאת במקום מצוה, אם יכולים לקרא אותם כתקונם, ותהי מרוצתם רעה, וכבר כתבנו בזה לעיל בערך רנה:

ויש מנהג קצת בוערים, שכשקורין אותם ברבים ואומרים מזמור אחד לכל אחד, יש שאין אמר ואין דברים אלא במזמור הנוגע לו לומר בקול רם, ולמאי דביני ביני, ידברו איש אל אחיו דברים בטלים או יושבים בטלים, הם המורים שאין קריאתם לשם שמים, אלא להראות חכמתם שיודעים לקרות מזמור תהלים, שאם קריאתם לשם מצוה, מה לי בלחש, מה לי בקול רם, ואשר לא חננו השם דעת, או לא נמצא אתנו כי אם ספר תהלים, לא יבל מלהיות חוזר עליהם אפלו כמה פעמים ביום ולא יהא יושב ובטל, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (תדא"ז ב"ב) שאפלו אם קורא וחוזר וקורא כל היום פסוק (בראשית לו כב) ואחות לוטן תמנע, נותנין לו שכר כאלו עוסק בנגעים ואהלות. וכן מי שאין בידו שום ספר בשבתו ובחנותו בדרך, יוכל ללמד מזמורים השגורים בפיו, או משניות השגורות בפיו, ויחזר עליהם אפלו אלף פעמים ויקבל שכר טוב וערבה לה' כעוסק בנגעים ואהלות. ובאמת אמרו (ברכות ה ב) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון לבו לשמים:

נוסח היהי רצון:

- כתב ב'כף החיים' (תקפא א' כב') - וביה"ר שלפני אמירת תהלים, **לא יאמר עד מלאת ימי שנותינו שבעים שנה** (כי אולי שהקב"ה יגזור לו יותר. אלף למטה שם).

- ביה"ר שאחר התהלים כיון שאין אומרים ספר שלם י"ל בזכות מזמורי תהלים שקרינו לפניך ובזכות פסוקיהם וכו', ואחר היה"ר אומרים קדיש. ואם אין עשרה באמירת תהלים יש לשייר מזמור א' ויאמרוהו אחר שישלימו עשרה ויאמרו קדיש. (כ"כ במ"ב ס"ק ג')

סגולת התהלים באלול:

- כתב ב'אבות הראש' (להר' רחמים ניסים יצחק פלאגי' זיע"א) - "ג' זמנים הם מסוגלים לאמירת תהלים בשבת ור"ח ויו"ט, **ולמעלה מהם בימי חודש אלול**, וסימנו כי פתח באשר"י וסיים באשר"י כל חוסי בו, ר"ת אלול ש'בת ר'אש חודש י"ום טוב".

- כתב ב'ליקוטי מהרי"ח' (להר' ישראל חיים פרידמאן זיע"א) - **רמז לאמירת תהלים בחודש אלול**, מהפסוק "ו'יאמרו ל'אמור א'שירה ל'ה", ר"ת 'אלול', דבחודש אלול צריך לומר תהלים שהן שירות ותשבחות לה.

- כתב ב'ייטב פנים' (להר' יקותיאל יהודה טייטלבוים זיע"א). ב'אגרא דכלה' (פר' בראשית) - **"מנהג ישראל תורה לומר תהלים בכל חודש אלול**, ועל כן 'בראשית' נוטריקון י'אמרו ת'הילים ב'חודש אלול ר'צויים ש'בחים".

- כתב ב'אמרי פנחס' (מקוריץ, אלול אות תכ"ז) - **בחודש אלול מותר לומר תהלים בתחילת הלילה**. (ע"פ הסוד לא יאמר מצאה"כ עד חצות לילה).

- בספר 'שער המלך' (שער ראשון, פ"ב) כתב במעלת אמירת התהלים בחודש אלול המזמרת ומכריתה כל הקוצים והחוחים וכו'.

ומסיים שם **"ובאם יש איזה מקום ועיר שלא יודעים המנהג הטוב הזה ראוי להודיעם שלא ימושו מן הספר התהלים בכל יום מחודש הזה ויהא חשוב כאילו עסקו בנגעים ואהלות"**.

ד. תורה מוסר סליחות ותחנונים באלול:

- כתב ב'יסוד ושורש העבודה' (שער י' פ"ד) - "בימים אלו הנוראים ראוי לאדם למעט בלימודים אחרים וירבה בלימוד ספרי יראים לעורר ליבו לתשובה".
 - כתב מרן החיד"א ('מורה באצבע' ס"ח) "וירבה בימים אלו בצדקה ובלמוד זוהר, תיקונים, משניות, ותהלים".

וב'יערות דבש' (ח"ב, דרוש א' לאלול) כתב: "וראשון לכל הגדרים הוא לימוד תורה ובפרט שיעור שעה או חצי שעה ספרי מוסר בכל יום, הוא סם החיים שנותנים הרופאים ליקח ממנו כל יום גרעין או חצי בבוקר ובערב וכו', ולכן יזהר אדם בו, וספרים כאלו מצויים רבו גם רבו".

- יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד. (הרב טור ברקת).
 וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים ובחודש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים. (החיד"א ברכ"י שם א"ו)
 - כתב ה'פלא יועץ' (ערך כיפור) "והימים האלה ימעט בעסק, אפילו בעסק העיון, ויעסוק בספרי מוסר על מנת לשמור ולעשות ולקיים וכו', וידרוש מעל ספר, מפי ספרים ומפי סופרים, איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם".

- כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח ס' יא' א"י) - מה שכתב בספר 'אור הישר', דיעסוק בתורה בשני וחמישי יותר משאר ימים מפני שהם ימי תשובה ממש, בסוד והוא רחום הנאמר בשני וחמישי יעו"ש, הנה בחודש הזה יזהר ביותר כפלים לתושיה דזמן נקט דבר בעיתו.

- טוב לקבוע סדרי מוסר מיוחדים לחודש אלול, בספר 'אורחות חיים' להרא"ש, 'אגרת התשובה' לרבנו יונה, 'שערי תשובה', 'חובת הלבבות', 'של"ה הקדוש', 'שבט מוסר', 'מסילת ישרים', 'ראשית חכמה', 'ספר משלי'. 'קדושת לוי', 'מאור עיניים', 'ליקוטי מוהר"ן', 'תניא', וכהנה וכהנה.

ה. נביאים וכתובים משניות וזוה"ק:

כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח ס' יא') - יזהר ללמוד כל הארבע ועשרים (נביאים וכתובים) בשלימות, מר"ח אלול עד אשמורת הושענא רבא, דאז יקרא הסימן האחרון של דברי הימים ב' ויאמר קדיש, וחמשה חומשי תורה אין צריך לקרות, דכבר קורא שמו"ת בכל שבוע, ובתנאי שיתן דעתו דאם נאנס שבוע אחד ולא קרא שמו"ת, דישראלים בעת שיהיה. וכו'.

גם אם אין לו פנאי ללמוד יח' פרקי משנה בכל יום בשאר ימות השנה, הנה לפחות בחודש אלול ותשרי ילמוד כל השתא סדרי משנה, ויהיה הסיום ביום שמיני עצרת ויאמר קדיש, וכו', גם טוב לבעל תשובה שילמוד חמשה דפים בכל יום מהזוה"ק, כמו שכתב החיד"א (שם הגדולים), ושם 'במורה באצבע' כתב דירבה בימים אלו בלמוד הזוה"ק, תיקונים, משניות, ותהלים.

לכן חברים מקשיבים לקולי, שמעוני לחבר כל החברים גדולים וקטנים זקנים ונערים ללמוד שיעור משניות (ר"ה יומא), לסמוך תיכף לתפילה מידי יום ביומו, על כל פנים מראש חודש אלול ואילך, לדבק נשמתו עם השכינה, כי משנה אותיות נשמה, ומסוגל להנשמה הנחצבה מתחת כיסא הכבוד... ואני באתי לתקן ולזרז במקום שיש חסרון זכות כל השנה, עכ"פ תהא זאת להם למשמרת למען תהיה בפייהם ללמוד שיעור משניות בכנופיא" (שער המלך, שער ראשון פ"ד).

במנהגי החת"ס פרק א' מובא- "בכל שנה מראש חודש אלול עד אחר יום הכיפורים, חזר על כל ששה סדרי משנה".
 כ"כ בספר 'אוצרות הסופר' (עמ' ק"א) "שמעתי שהצדיק הרה"ק משה סופר למד בימים קדושים אלו ח"י פרקים משניות בכל יום, מה שלא עשה כן בימים אחרים", וע"ע בספר 'אבני בית היוצר' (עמ' נ"ג).

ו. "תיקוני הזוהר":

"ואנשי מעשה נהגו ללמוד בכל יום מאותן ארבעים יום שמערב ר"ח אלול עד יום הכיפורים איזה דפין מספר הקדוש **תיקוני זוהר**, ואף מי שאינו מבין, מכל מקום הלשון של הזוהר הקדוש והתיקונים מסוגל מאוד לנשמה. (מטה אפרים ס'תקפ"א, 'אלף המגן' ס"ק י"ז).
 - כתב הגר"ח פלאגי זיע"א ('מועד לכל חי' ס' י"א) - **"אשרי אדם שלומד התיקונים באלו הימים, כל תיקון של אותו היום דבר יום ביומו"**.
 ב'קצה המטה' (סימן תר"ג) כתב ש"מנהג ארץ הקודש, וכן במדינת פולין, כל בן תורה אומר בכל יום דף או ב' בזוהר, אף שאינם מבינים, מ"מ הלשון של הזוה"ק מקדש ומסוגל מאוד לנשמה".

מהר"ם פאפירש זי"ע בספרו 'אור צדיקים' (סימן ל"ה, הנהגת חודש אלול) כותב **"ומי שלא זכה להבין הזוהר, על כל פנים יקרא הלשון כו', ומסוגלת ההצלחה בעיתים הללו, כי אז סוד ה' ליראיו ויזכה בדין**.

בסימן ל"ו כתב "משם הרב (האר"י) ז"ל אשרי מי שישלים ספר התיקונים בימים הללו".
 בספרו 'סדר היום' כתב עוד **"לימוד הימים האלה נראה לי שמי שמבין בדרך האמת יניח כל הלימודים ויעסוק בה"**.

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין צוק"ל, בספרו 'פרי צדיק' (פר' שופטים) מבאר בעמקות, וז"ל בתוך דבריו: "ולכן נוהגין ישראל ללמוד **בספר התיקונים** בחודש אלול ועשי"ת שאלו הארבעים יום הם ימי רצון שאז ניתן הלוחות למרע"ה עם כל דברי תורה כדי לתקן הרב כעס".
 בספר 'מי השילוח' (איז'ביצא) כתב וז"ל **"ענין תיקוני זוהר בחודש אלול להמציא תיקונים לכל נפש מישראל"**.

- כתב ב'כף החיים' - יש נוהגין ללמוד **התיקונים של הזוהר** בימים אלו, דהיינו להתחיל בר"ח אלול ולסיים ביוה"כ. (כה"ח שם א"ז)

ז. חובות הלבבות:

כתב הגר"ח פלאגי זיע"א ('מל"ח' ס' יא' א' יג') - בשם ספר אור הישר, **תקרא בכל יום קריאה אחת מספר 'חובות הלבבות'**, ומגיד אומר שטוב ללמוד הקצור מספר הנ"ל, ובזמנו לא היה ספר ראשית חכמה, והאידינא לא תזוע מיניה, עכ"ל.
 ולפחות בחודש אלול ילמוד ספר **'חובות הלבבות'** החל וגמור, ורבים מיראי ה' לומדים בספר 'תפוחי זהב' דמסודר לימי החודש, או בספר 'תוצאות חיים' שהוא נמי קצור ראשית חכמה, ומה נעים הלומד נמי בימים הללו דרושי התשובה, מספר 'שבט מוסר' דדבריו כגחלי אש, ונוקבים ויורדים בתואני דלבא.

- טוב שיאמר קטע מוסר זה מ'חובות הלבבות', בכוונה ובמיתון, וטוב לו וטוב לנפשו. (תרחם ציון)

'חובות הלבבות' (שער ז' שער התשובה, פ"ז) - 'נפשי, הכיני צידה לרוב, אל תמעיטי, בעוד בחיים חיותך ויש לאל ידך. כי רב ממך הדרך. ואל תאמרי למחר אקח צידה, כי פנה היום, ולא תדעי מה ילד יום. ודעי, כי תמול לעד לא ישוב, וכל אשר פעלת בו שקול וספור וחסוב. ואל תאמרי מחר אעשה, כי יום המנות מכל חי מכוסה. מהרי עשות בכל יום חוקו, כי המנות בכל עת ישלח חיצו וברקו. ואל תתמהמהי מעשות חוק דבר יום ביומו, כי כציפור נודדת מן קינה, כן איש נודד ממקומו.

ח. תומר דבורה:

בהקדמה ל'תומר דבורה' כתוב "שמעתי ממגידי אמת על האדמו"ר ישראל סלנטר זצוק"ל שציווה ללמוד ספר **'תומר דבורה'** לרמ"ק זי"ע מחודש אלול עד אחר יוכ"פ. דמי שירגיל את עצמו ללמוד ספר 'תומר דבורה' יוכל לבוא למדרגת אהבת ישראל. - כתב ב'ישמח ישראל' (פרשת שופטים, בשם אביו הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר זי"ע) "ספה"ק **'תומר דבורה'** אשר מהראוי שילמד כל אחד את הספר הקדוש הזה בראש חודש אלול על מנת לעשות בימים הק' האלה, כי כל הספר הקדוש נתייסד על הי"ג מידות של רחמים, איך הקב"ה מתנהג בהם עם בריותיו, וכמחויב כל אחד לדמות צורה ליוצרה, ויתנהג כן במידות אלה נגד חברו שחטא נגדו". [מפורסם בשם צדיקים מעלת הלימוד בו המסוגל לרפואה ובריאות איתנה].

ט. הלכות תשובה להרמב"ם:

- נהגו ללמוד בחודש אלול **"הלכות תשובה לרמב"ם"**, שם מצויה, הלכה למעשה, כל עבודת התשובה לפרטיה והנהגותיה. - בספר 'ליקוטי חבר בן חיים' בהקדמה מביא על החתם סופר זי"ע שדרכו היה ללמוד בעשרת ימי תשובה, קודם הצהריים, **רמב"ם הלכות תשובה**. - האדמו"ר בעל ה"באר יעקב" מנדבורנה זצוק"ל אמר באחת משיחותיו: 'הנני מציע לכל הנמצאים כאן שתיכף בצאתכם מכאן תלמדו **הלכות תשובה לרמב"ם**, כי מקודם שלומדים הלכות תשובה לא יודעים עד כמה צריך לשוב בתשובה... ועל ידי לימוד הלכות תשובה יכולים לזכות שהענינים יפקחו וידעו עד כמה צריך לבכות ולהתפלל שנזכה לשוב בתשובה שלימה'. (קונטרס 'באר מים חיים' תשרי ס"ו, וכן מובא בקובץ נתיבותינו סיון ס"ז בשם אביו הרה"ק ר' איתמר מנדבורנה זצוק"ל שבשבת מברכים תמוז אמר לבניו שתמוז ר"ת זמני תשובה ממשמשים ובאין, והחל ללמוד עימם ברמב"ם הלכות תשובה ורק לאחר מכן ניגש לתפילת שחרית).

- בספר 'אני לדודי' מביא שורה ארוכה של גדולי הדור האחרון כמו הגה"ק רבי יהושע מגאלנטא, ה'כוכב יעקב' מטשעבין, הסבא מסלבודקא, המשגיח דחברון, הרה"ק רבי יוחנן מראחמיסטריווקא זכר צדיקים לברכה, שקבעו שיעור **בהלכות תשובה לרמב"ם בחודש אלול**.

י. תפילה לחזרה בתשובה:

- בחודש אלול ועשי"ת, נכון מאוד לכיין היטב בברכת 'השיבנו אבינו לתורתך', בתפילת י"ח, ולהזכיר כמה משמותם של אלה שנטו מדרכי ה' ותורתו, ויצא לתרבות רעה, וביחוד **אם הם קרוביו**.

כך כתב בספר 'תפלה לדוד' (לר' דוד עמר ס' ריב') בשם רבנו האר"י, הובאו דבריו ב'קמח סלת' זז"ל - **'מי שיש לו בן או אח או קרוב דח"ו הטה מדרך טובה לדרך רעה או שיצא לתרבות**

רעה, יתפלל בתפילת י"ח בברכת השיבנו זה הנוסח, (הובא לקמן), ואז מובטח לו שיהפוך לבו לטובה, וכדי שיועיל צריך להתפלל ל' יום ערב ובוקר וצהריים, ובפרט בימי אלול שאז הוא עת רצון, ומכ"ש על עצמו דצריך להתפלל שיהפוך לבו לטובה, ואף מי שלא נהג לומר תפלה זו בשאר הימים, עכ"פ בין ר"ה ליוהכ"פ צריך לאומרה. (מל"ח ס' יא' א' יא')

- נוסח התפילה:

יה"ר מלפניך ה' או"א שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך להחזיר בתשובה שלימה לכל פושעי ישראל, ובכללם תחזיר בתשובה שלימה את פב"פ, כי ימינך פשוטה לקבל שבים, בא"ה הרוצה בתשובה.

- במהרש"א (ח"א ברכות י' ולג', מדרש שוחר טוב פ' סה'), **שערי תשובה אינם ננעלים לעולם**, שנאמר "מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים", מה הים הזה אינו ננעל לעולם וכל המבקש לרחוץ בו רוחץ בו בכל שעה שהוא רוצה, כך התשובה בכל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה הוא עושה, והשי"ת מקבלה.

אמרו בירושלמי (פ"ק דפאה ה"א דף ה' ס' ע"א) **אין לך דבר העומד בפני התשובה**. ונודע המעשה בבנו של המהר"ם אלשיך זיע"א שיצא לתרבות רעה והתפלל עליו אביו, ע"פ הוראת האר"י כאמור, ובפתע פתאום חזר בתשובה שלימה.

ויה"ר שהשי"ת יחזיר את כל פושעי ישראל בתשובה שלימה וידעו תועי רוח בינה, ומלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים. (חזו"ע י"נ)

סגולה לחזרה בתשובה - לבנה בתנור:

הפגלה בדווקה מנסה ומיחדת מאוד כדי להחזיר את מי שעזב הדת לחזר לדרכה הנכונה. כך כתב בספר 'דרך אברהם' - לוקחים אבן חדשה ומכניסים בערב שבת לתנור ואופים בו חלות לכבוד שבת לפני האפייה. לא מוצאים את האבן אלא משאירים אותה בתנור שבוע שלם עד ערב שבת הבאה, ושב אופים שם חלות לכבוד שבת עם האבן. לאחר מכן לוקחים את האבן ורושמים עליה את השם ושם האם!!

ומיד מוסיפים ורושמים:

כשם שבערה לבנה/ אבן זו בתנור, כן יבער לבו/ לבה של פב"פ לטובה לשמים, ויבערו ויבטלו כל הגזרות הרעות ממנו/ ממנה, אמן כן יהי רצון.

ומיד חוזר על השכתוב הזה בקריאה בפיו **שלוש פעמים**. ואז לוקחים את האבן ומניחים אותו ליד קבר צדיק במשך שבוע ימים. וכמוכן בזמן הזה לבקש בזכות הצדיק על אותו אדם.

פרק ח' - מעלת הצדקה בחודש אלול:

א.

- איתא בירושלמי (תענית פ"ב ה"א), א"ר אלעזר ג' דברים מבטלים את הגזירה, **תפלה (קול), צדקה (ממון), תשובה (צום)**.

חושבנא דדין כחושבנא דדין. (דהיינו חשיבות ומעלת התפילה הוא כמו הצדקה וכו'), שנאמר בדברי הימים (ב', ז' יד') "ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם, ויתפללו (זו תפילה), ויבקשו פני (זו צדקה, שנאמר אני בצדק אחזה פניך), וישבו מדרכיהם הרעים, (זו תשובה). ואני אשמע השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם",

ובכן יש להרבות בשלשה דברים אלו. קול (תפילה), צום (תשובה) ממון (צדקה).

עין במהרש"א (ח"א ר"ה טז'), הביא בשם הפייט, 'ותשובה ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה', והוא מהירושלמי תענית הנ"ל.

- וצדקה יתירה תמורת צומות ותעניות, כי בדור החלש שלנו מוטב להרבות בצדקה ובגמ"ח ובמעש"ט מלהתענות. שע"י התענית ממעט מלאכת שמים. (תענית יא', ברכי יוסף תקפ"א א"ה, עין מל"ח ס' יא' א"ז, בענין תשובה תפילה וצדקה בחודש אלול)

- כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח שם א' יד') - נלענ"ד, **דטוב שיפריש מעשרותיו בחודש אלול**, דהרי מצינו במדרש מגילת אסתר, דזכות המעשר אהניא בימי המן, דלא עלה הגורל בחודש אלול, וכו', ומה גם דהוא סוף השנה ועושה חשבון מכל השנה, וגם יהיה לו כתריס בפני הפורענות ביומא דדינא, ויהיה לו זכות יותר דמכריעו לטובה, ויכתב ויחתם בספר פרנסה וכלכלה וחיים טובים אמן.

ומה טוב דהחודש הזה שבטו הוא זבולון, כמש"כ בס' עמודי שמים, והרי הוא היה מחזיק ביד לומדי תורה, ולפחות בחודש הזה יאחז צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה.

- מובא בשם הרבי מחב"ד זצוקללה"ה - סגולה לפרנסה בשפע, בני חיי ומזוני רויחי, להתחייב לתת סכום מסויים לצדקה מדי חודש בחודשו, עד סוף השנה הבעל"ט.

כאשר יהודי מחליט ומקבל על עצמו לתת סכום גדול לצדקה, עוזר לו הקב"ה ומסייע בידו שיצליח להביא את המחשבה הטובה ליידי מעשה בפועל, היינו, שישתכר בריבוי גדול, כדי שיוכל לעמוד בהבטחתו לתת סכום גדול לצדקה. (שיחה של שבת פרשת נצבים-וילך, שנת תשמ"ג, עין שם באריכות)

- כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח שם א' טו') - כתב החיד"א במורה באצבע (א' רח"ם) 'באשר חנן לו אלוקים עושר חטאיו בצדקה יפרוק, וירבה בימים האלה בצדקה, יעווי"ש. ואנכי המתאבק בעפרות רגליו הקדושים, אבוא אחריו ומלאתי את דבריו, דמי שחננו ה' בעושר ובנכסים לא יראה בעצמו קמצנות ומדת עניות, דמורה דהוא כפוי טובה בטובתו של מקום, וכמו שאמרו רז"ל והביאו רש"י בחומש סדר ראה, על הפסוק "כי ה' אלוהיך" וז"ל לפיכך לא תכפו את טובתי להראות כאילו אתם עניים, אלא הראו עצמיכם עשירים, וכיו"ב אמרו דרך הלצה בפסוק "זה עני קרא וה' שמע" כמש"כ בס' קב הישר, ובימים האלה דהוא זמן לקצוב מזונותיו, אם רואים מהשמים דזה יוכל לסבול עניות ואפשר לו להסתפק במועט, גם ה' יתן לו כפי שעורו ולא יותר, לכן כל יד המרבה ליתן צדקה בימים האלה, משמיא מיהב יהבי ליה על כל פרוטה ופרוטה תרקבא דדינרי, אם נותנה בלבב שלם ובלי שום פניה ויוהרא, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ב. בענין הצדקה:

-אשר על כן אחי ורעי, חוסו על עצמכם ועל אחיכם בעלי תורה, כי בשלומם יהיה לכם שלום, בעולם הזה לא תרדו מנכסיכם, ובעולם הבא תהיו עמהם חלק כחלק, וגם שפתותיכם דובבות בקבר, מה שלמדו התלמידי חכמים בעולם הזה, בסיועכם אותם, אותה תורה תלמדו בעולם הבא. (חכם אהרן מעלי הכהן טוויל - יששכר וזבולון, מעלת הצדקה עם עמלי תורה, עמ' כ')

-תמה אני על בעלי בתים העשירים שהקדוש ברוך הוא שם אותם אפוטרופוס על העניים באופן שהממון אינו שלהם, ועושים הוצאות להם ברצונם והותר, וכשנותנים פרוטה לעני קשה

להם כמוות, ואינם משימים ליבם, שכל ההוצאות שהם עושים, הם מממון העניים המופקד בפיקדון, וכשהפקיד אינו נאמן, בעל הפיקדון האל יתברך לוקח הפיקדון מידו, והדבר בהופכן. ולזה אמרה תורה: 'נתון תיתן' - בריבוי ובכפל, 'ולא ירע לבבך בתתן לו' - משום 'כי בגלל הדבר הזה יברכך' - שאתה נותן לו בכפל, הקדוש ברוך הוא מניח הממון בידך, ואתה נושא ונותן בו, ויברכך 'בכל מעשיך ובכל משלח ידך' - ואתה מוציא הוצאות רבות לצורכך. וזהו: 'ובכל משלח ידך' - כלומר יברכך בכל דבר שתשלח ידך להוצאות שלך, שכיוון שנתת לעני. (יששכר זבולון, מעלת הצדקה עם עמלי תורה, עמ' לח')

- פירשו על פסוק: 'ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך' - שקשה הכפל: כיוון שאמר 'ה' שומרך', מה חזר ואמר 'ה' צלך'? אלא הורה בזה שהאל יתברך כצל: שדרך הצל לעשות כפי מה שהאדם עושה, אם האדם סוגר ידו - הצל גם כן סוגר ידו. ואם פותח ידו - הצל גם כן פותח ידו. כך האל יתברך, כפי מה שהאדם עושה. אם פותח ידו, הקדוש ברוך הוא יפתח ידו לו, ויריק לו ברכה עד בלי די. (יששכר זבולון, מעלת הצדקה עם עמלי תורה, עמ' לז')

- 'אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה' - שהצדקה שנותן האדם לעני, מאיר עיניו, שהם כהות ברעב. וידוע שהצדקה שנותן האדם, הקדוש ברוך הוא זורעה כערבות ותעשה פירות. וידוע האדם שאין ידו משגת לתן צדקה. וזהו: 'זרוע לצדיק' - כשיראה העשיר נותן צדקה הוא שמח. וזהו: 'אור' - רצונו לומר, הצדקה שנקראה, לפי שמאיר בה עיני העני, זאת המצווה הקדוש ברוך הוא זורעה בערבות. וזהו: 'זרוע לצדיק' - שנותן הצדקה, 'ולישרי לב שמחה' - רצונו לומר: אותם הבני אדם, שאין ידם משגת ואינם יכולים לעשות צדקה, שהם 'ישרי לב', שאין להם אלא השמחה בלבד, הקדוש ברוך הוא גם כן זורע להם אותה שמחה. (חכם מימון יאפיל (יפה) - פי צדיק, דף י"ט ע"א)

- הצדקה מתוארת בפי הנביא כזריעה: "זרעו לכם לצדקה" (הושע י', י"ב). בביטוי זה מקופלת משמעות. כשם שהזריעה מצמיחה פי כמה וכמה מאשר הושקע בה, כך גם הצדקה עשויה להניב פירות רבים. הצדקה והחסד הם מהדברים הבולטים ביותר שהאדם אוכל את פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

לא ניתן לפגוש באיכר שיצטער על החיטים שזרע בקרקע והניבו יבול לתפארת. אף איכר בר דעת לא יאמר, שאלמלא אותה זריעה, יכול היה להיות עשיר יותר, כי היה בידו שק חיטים נוסף... במבט זה יש להביט גם על מתן הצדקה. אלמלא סאת הצדקה שזרע, לא היה הנותן מגיע לעולם למה שהגיעקנ ולעולם לא היה קוצר רווחים

יש אדם הנותן צדקה בעין יפה ובנפש חפצה, ויש אחר, שמתן דמים עולה לו כמעט בדמים, אלא שמחמת הלחץ החברתי הוא מושיט את ידו לכיסו ונותן צדקה בלב כבד. על נטיה זו מייחדת התורה את דבריה ומדריכה את האדם, שיש לתת צדקה בחפץ לב, בשמחה וברצון. מצוות הצדקה אינה רק למען העני. מבנה חברתי זה, שבו זקוקים בני אנוש איש לרעהו, אם בצדקה ממש, אם בהלוואה או בסוגי עזרה אחרים, הוא מבנה חינוכי. הוא נוצר כדי להעניק לנו את ההזדמנות הגדולה לעצב אישיות נדיבה, פתוחה כלפי הזולת, מלאת רחמים ומאירת פנים. עיצוב זה הופקד בידי מצוות הצדקה.

מלמדים חכמינו: "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית". כלומר, בעל הבית מעניק לעני פרוטה, ולעומתו מזכה העני את בעל הבית במידת הנדיבות, בהשבחה של מידות נפש מעולות ובשכר נצחי.

- שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון' - רומז ונרמז לביאת משיח צדקנו שיבוא ויגאלנו במהרה בימנו אמן. והוא שידוע שהצדקה מקרב את הגאולה שנאמר: 'ציון

במשפט תיפדה ושביה בצדקה' וכתוב: 'כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא', וידוע שהמלך המשיח הוא טמון וגנוז בפתחו של רומי עד שיבוא קץ הגאולה ויתגלה לנו. וזהו שרמזתי: 'שלום לכם' - דהיינו: שתקיימו מצוות הצדקה ובכן 'אל תיראו' - מה שאתם בגלות, ש'אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון' - דהיינו: המשיח שהוא טמון לנו. ועל ידי הצדקה שאתם עושים מקרב את הגאולה ומתגלה לנו המלך המשיח. (חכם אברהם קורקידי זיע"א - 'ויקח אברהם' דרוש ט' להלבשה דף כ"ה)

כשנותנים צדקה צריך לשים ידו למטה עם הפרוטה בכפו, כדי שיקחנה העני ויראה כאילו העני נותן לו ולא יתבייש. (רבי ידידיה אבולעפיה זיע"א)

פרק ט' - 'התרת נדרים' באלול:

- חסידים ואנשי מעשה נוהגים לעשות 'התרת קללות ונדרים' בכל ערב ראש חודש, ומנהג טוב הוא, דיום תשובה הוא עזר וסיוע לקבל עתירתנו על התרת קללות ג"כ, (כף החיים פלאג' ס' לב' א' יז')

- יש נוהגים לעשות התרת נדרים מ' יום קודם ראש השנה, וכן מ' יום קודם יום הכיפורים. (כט' אב ער"ח אלול).

ומה שנוהגים כן הוא על פי מש"כ בזוהר הקדוש (פ' פקודי דף רמ"ט ע"ב) **דמי שנתחייב נזיפה או נידוי בב"ד של מעלה ישאר בנידויו מ' יום ואינה נשמעת תפילתו יעו"ש'.**

ועל כן נוהגים לעשות התרה, ויזהר מכאן ואילך בכל ענינו שלא יתחייב ח"ו נזיפה או נידוי בב"ד של מעלה ואין נשמעת תפילתו בראש השנה וביוה"כ"פ, והגם דבכל זמן צריך ליזהר מ"מ בימים אלו הוא יותר קשה.

וחסידי בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו נוהגים לעשות התרה בכל ערב שבת בכל השנה ומנהג יפה הוא'. (כף החיים' סימן תקפ"א א' יב').

- **'אמנם ראוי לכל אדם שילמוד הלכות נדרים כי יש הרבה נדרים שא"א להתיר אותם ונכשלים בהם.**

גם צריך כל אדם שיהיה נזהר שיבין מה שהוא אומר, (בנוסח התרת נדרים), ולא כמו שחושבין הע"ה שהוא איזה תחינה.

וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה"ק שאומרים הנוסח של התרת נדרים בלשון לע"ז. (כף החיים סימן תקפ"א א' צט').

- כתב הכה"ח (שם א' יט') - **יש נוהגין לעשות התרת נדרים באלול, והרמז (ל"התרת נדרים" בחודש אלול, מהפסוק) "לא יחל דברו, ככל" שסופי התיבות שלו הם "אלול", ומשמעות הפסוק היא שמירת מוצא פיו של האדם ונדריו, (הרב שפתי כהן על התורה סוף פ' מטות. ברכ"י או"כ"א. שע"ת שם).**

פרק י'

ח' באלול:

כתב רש"י במסכת שבת (פ"א:): ד"ה האי: "ובתשובת הגאונים (ס' רצ"ט) מצאתי שעושין חותלות מכפות תמרים וממלאים אותם עפר וזבל בהמה, כ"ב או ט"ו יום לפני ראש השנה, עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית, וזורעין לתוכן פול המצרי או קטנית וקורין לו

פורפיסא, וצומח, ובערב ראש השנה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו ז' פעמים ואומר, זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתי ומשליכו לנהר". עכ"ל.
ומכאן נפתח מקור לכפרות ואולי גם לתשליך.

יד' באלול - ל' יום קודם החג:

- איתא בגמ' (מגילה לב') 'ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג: ע"כ.
כתב בשו"ע (ס' תכט' ס"א) 'שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום.
עיין ב"ח דכתב להוכיח מדברי הפוסקים, דבחג (סוכות) ועצרת נמי דורשים ל' יום קודם יעו"ש.
וכ"כ מ"א סק"א. וכ"כ הפר"ח. חק יעקב א"ב, אליה רבה א"א. [מ"ד ולא מט"ו עיין סנהדרין יב']
- העושה סוכתו מיום זה ואילך, אין בה דין סוכה ישנה שצריך לחדש בה דבר, שכבר שואלין בהלכות החג. כמבואר לעיל.
- כתב בשו"ע (תקמז' ס"ג) 'כל שלושים יום לפני המועד, אסור להספיד על המת שמת לו לפני ל' יום קודם המועד, ואפילו אם יש לו הספד בלא זה, כגון שמת לו מת בתוך ל' יום, שמותר לספדו, אפילו מת ערב הרגל, אסור להספיד עמו על המת שמת לפני ל' יום קודם המועד. (עיין מ"ב הטעם, ועיין אם קודם ר"ה וכיפור חשיבי רגל לעניין זה)

פרשת 'כי תבא':

א'- איתא בגמ' (מגילה לא') - 'תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ר"ה, מאי טעמא, אמר אב"י ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה, וכו'.
כתבו תוס' (שם) שמפסיקים בפרשה אחרת לפני ראש השנה, כדי שלא להסמיך הקללות לראש השנה.

ומלבד הסדר הרגיל של קריאת התורה, יש כאן גם כן קיום תקנת עזרא הנ"ל.
ב'- איתא בגמ' (שבת דף קיח') 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, שנאמר (ישעיה נ"ו - ד') "כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו".
מובא בספרי חסידות - אם ישמרו בני ישראל את שבת פרשת 'כי תבא' והשבת שאחריה פרשת 'נצבים' (ב' שבתות אחרונות של השנה) ע"י ריבוי שמחה והתענגות על ה', מובטח "ויתן לך משאלות לבך לטובה, וכל הברכות הכתובות בפרשה, וכתיבה וחתימה טובה".

ח"י אלול:

- שנים עשר הימים מי"ח באלול ועד לראש השנה, הם מקבילים לחודשי השנה שעברה, והתשובה והתיקון בכל יום, מתקן את החודש אליו הוא שייך. (י"ח באלול- חודש תשרי, י"ט באלול- חודש חשוון וכן הלאה).

-בנוגע לעבודת הימים מן ח"י אלול ואילך, ביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר שנים עשר ימים אלו הם ימי חשבון הנפש של כל שנים עשר חדשי השנה העוברת - יום לחודש יום לחודש. ח"י אלול - הוא יום החשבון של חודש תשרי העבר, ערב ר"ה - הוא יום הקבוע לחשבון הנפש של חודש אלול, אשר זהו הכשרה האחרונה לעבודה של ראש השנה, לקבל את הכתיבה וחתימה טובה

על לימוד התורה, קיום המצות ועבודה שבלב - ביחד עם שנה טובה ומתוקה בגשמיות.
(מנהגים, חב"ד)

השבוע האחרון של השנה:

- מובא בספה"ק - יש כח בכל יום מהשבוע האחרון של השנה לתקן את אותו יום מימות השבוע של כל השנה כולה. (בא"ח, לב אליהו, ספה"ק).
- 'בכל שנה, כשאני מתעורר מחדש בקריאת הספרים המלמדים על כך, אני נפעם ומתרגש נוכח המתנה הזו, קטנת הכמות ורבת האיכות - לתקן בסופו של המסע את כל הדרך מתחילתה!' (לב אליהו)
- בימים אלו עיקר העבודה היא להרבות תורה מצות ומעשים טובים, חיזוק בתפילה, חזרה בתשובה על העבר וקבלה לעתיד... כיון שהכל הולך אחר החיתום... כך נגיע מוכנים ליום הדין...

'השבת האחרונה של השנה':

- השבת האחרונה של השנה, מסוגלת לתקן את כל השבתות של שנה שעברה... כיון שהכל הולך אחר החיתום!

לכן בשבת זו עניין גדול להתאמץ בכל הכח לשומרה כהלכתה, להרבות בלימוד תורה, חיזוק בתפילות להוסיף בעונג שבת, והמון המון שמחה!!!
השבת האחרונה של השנה היא שבת חשובה ביותר, ויש במעלתה לתקן ממש את כל מה שח"ו טעינו במשך כל השנה כולה.
לכן ראוי בשבת זו להוסיף מחול על קודש מוקדם יותר, וכן ראוי להחמיר בה את כל החומרות, למרות שבמשך השנה אנחנו לא נוהגים אותן, כדרך מה שמובא בהלכות ראש השנה על חומרת כשרות המאכלים במשך עשרת ימי תשובה.
- רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, בספרו "לב אליהו", מביא בשם ספה"ק, שיש כח בכל יום מהשבוע האחרון של השנה, לתקן את אותו יום מימות השבוע של כל השנה כולה.
'בכל שנה, כשאני מתעורר מחדש בקריאת הספרים המלמדים על כך, אני נפעם ומתרגש נוכח המתנה הזו, קטנת הכמות ורבת האיכות - לתקן בסופו של המסע את כל הדרך מתחילתה!' ע"כ.

- מובא בגמרא מסכת מגילה (דף ל"א) "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא - אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה.

- מובא בתורת הסוד שהשבת הקודמת יש לה את הכח וההארה של כל השבוע הבא. וההארה של ראש השנה מתחילה בפרשת נצבים!

אנחנו יכולים להיות כבר בבחינה של "ראש השנה" כבר בשבת הזאת. "אתם נצבים" כמו שכותב הזוהר הקדוש 'שכל שיתא יומין מתברכין'. וזה העניין של השבת, כך גם אנחנו צריכים לנצל את הפרשה הזאת של "אתם נצבים". כי יש ב"תחל שנה וברכותיה" את ההארה של הברכות כולם של כל השנה הבאה עלינו לטובה.

- רבנו יעקב אבוחצירא זיע"א רמז לזה באחד מפיטויו שבשבת יש אותיות "תִּשְׁב". כי בשבת תחשוב תשובה לה'. כל העניין של שבת הוא ענין של תשובה, וכל העניין של פרשת נצבים הוא ההכנה לתשובה.

והתשובה הזאת צריכה להכיל בה את היסוד שלמדנו ואשר בא לידי ביטוי במילים: **"אתם נצבים היום כולכם – לפני ה' אלקיכם"**. אנחנו צריכים לדעת שיש לנו את ההזדמנות פעם בשנה להגיע אל המלך בכבודו ובעצמו בלי שום מניעות ומבלי שאף אחד יוכל למנוע מאתנו להגיע, יש לנו את ההזדמנות שלנו להגיע לפניו ממש, ואמנם באותה הזדמנות אנחנו גם עומדים למשפט. **שנזכה להפנים יסודות אלו שלא יהיה המשפט בעבורנו כ"מלתא דלא רמיא עליה דאיניש", ושלא נהיה בבחינת "כסוס כפרד אין הבין"**.

סעודה שלישית של השבת האחרונה של השנה:

הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א כתב - **"בעת סעודה שלישית נגזר איך יתנהגו עם האדם כל השבוע"**.

ויש עניין מיוחד **בשעת סעודה שלישית האחרונה של השנה**, להתפלל לפני הבורא לזכות להכנעה ולשפלות בראש השנה.

- בשם צדיקים מובא פרשת השבוע **'נצבים וילך'**, כשם שניצבים השבת הזו, כך ילך כל השנה **הבעל"ט! ה' יזכנו!**

"אל תהיו כסוס" – המשל והנמשל בהכנה ליום הדין:

יש משל שמובא בשם האחרונים, המבטא את חשיבות "שימת הלב" כתנאי ראשון לכל צעד של עלייה, ובפרט בתקופת ההכנה ליום הדין:

בזמנם, במדינות אירופה, חלו חוקי מכס מחמירים, והמושלים נקטו ביד תקיפה לאכוף את נתיבי הברחות בין מדינה לשכנתה. מסופר על יהודי אחד בעל סחורה יקרה, שחיפש עצה להעביר סחורתו ולהימנע מהמיסוי הכבד במעברי המכס. הלך ומכר את כל נכסיו וגייס לטובתו עגלון מקומי. העגלון ביקש סכום גבוה מאוד על מבצע הברחה, מכיון שהדבר היה כרוך בסיכון ניכר. בראות היהודי את כל ההכנות, החל הפחד לחלחל בקרבו והיה חושש האם יצליחו לעבור את כל השלבים עד להברחת הגבול בהצלחה, וכך היה טרוד במחשבות חודש לפני היעד שקבעו.

העגלון בתחילה לא חשש כולי האי. אף על פי כן, ככל שהתקרב תאריך היעד התחיל לחשוש ולומר לעצמו: "אולי לא יאמינו לי, ויטענו עליי שלא יתכן שלא ידעתי מאומה מכל המבצע וכו'". ככל שמתקרב היום המיועד גדלו והתעצמו החששות בתוכו, והחל להעלות בדמיונו טיעונים נוספים יותר ויותר קשים שעשויים להעלות חוקריו במידה וח"ו ייתפסו.

היחידים שאין להם שום דאגות ושום חששות לא חודש קודם ולא שבוע ולא שעה לפני המבצע ואף לא בשעת המבצע עצמו – הם הסוסים שמושכים את העגלה. הם אדישים לחלוטין ולא חושבים על כל התרחישים של מה יקרה אם ייתפסו, אותם לא מעניין שום דבר, לא הברחה, לא חוקים, לא מוכסים, לא משמר גבולות ולא שום דבר.

על זה היה קורא הגר"ש שבדרון זצ"ל את הפסוק, 'אל תהיו כסוס כפרד אין הבין', כי אם ימצא מי שלא מפחד מיום הדין ואפילו לא בימים האחרונים שלפני ראש השנה, הרי הוא דומה לסוסים שהם אדישים ולא חוששים מכלום לפני מבצע הברחת הגבול.

'סליחות' - למנהג קהילות האשכנזים:

- כתב הרמ"א (תקפ"א ס"א) - **'ועומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ראש השנה**, ואם חל ראש השנה שני (או) שלישי אז מתחילין מיום ראשון שבוע שלפניו.

- כתב ב'משנה ברורה' (שם ס"ק ו') - משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ, ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יוה"כ שלא יוכלו להתענות דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת שובה ועיו"כ לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה, (לבוש). וכדי שיהיה יום מסויים להתחלה **תקנו יום ראשון בכל פעם,**

ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב "והקרבתם עולה", ובר"ה כתיב "ועשיתם עולה", ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם. - כתב ה'כף החיים' (תקפ"א א' כט') - **לעולם ראוי להתענות ד' ימים לפני ר"ה ואשרי מי שיכול. א"א שם.**

ונראה דאף מי שאינו יכול להתענות, יש לפשפש במעשיו יותר ויותר בד' ימים הללו, דומיא דביקור הקרבן. ואם אפשר יש לחלק לצדקה כפי כוחו, כמ"ש "וחטאיך בצדקה פרוק".
-כתב ה'לקט יושר' (או"ח ח"א) - **בטעם הדבר שמתחילים לאמר סליחות במוצאי יום מנוחה דייקא,** כי בשבת קודש, נפנה האדם מכל עסקיו להגות בתורה, וכן הוא מתענג בו בעונג שבת, והרי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, (שבת ל:): נמצא שאחר שנתמלא בשמחה, נעשה ראוי לבוא אל שער המלך, להתחנן בבקשת סליחה מתוך שמחה.

כד' באלול – קריאת "ואלה המלכים":

- כתב ב'כף החיים' - **והמנהג דביום כ"ד באלול קורין בפ' וישלח ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכו' עד בת מי זהב,** דבהם נרמזו בחי' ז' מלכים שהיו קודם ששה ימי בראשית כמבואר בע"ח, והם בסוד מ"ש ז"ל שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן, והתחלתן היה בי"ז באלול וגמרם ביום כ"ד, וביום כ"ה התחילו ששה ימי בראשית, המ"ש בפת"ע ריש כוונות ר"ה יעו"ש.

וע"כ המנהג דביום כ"ד קורים ואלה המלכים וכו' וביום כ"ה מתחילין לקרות בששת ימי בראשית בכל יום פ' אחת עד יום ר"ה שבו קורין פ' ביום הששי ופ' ויכלו. (כה"ח תקפ"א א' כא')
המיוחד בפסוקים אלו הוא, שהתורה מונה רשימה של מלכים של אדום. כל מלך מתמנה, ואז מת. מתמנה מלך אחר תחתיו, וגם הוא מת וחוזר חלילה.

מסביר רבינו בחי"י: "...ועל דרך הקבלה "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום", ירמוז על העולמות שברא הקב"ה במידת הדין קודם שברא העולם הזה, וקודם שיתגלה מלכותו בעולם הזה... שהיה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ושיתף בהם מדת הרחמים, ולא אוכל לפרש כי הדברים עמוקים נשגבים ונעלמים עומדים ברומו של עולם... ע"כ.
כלומר, אותם מלכי אדום רומזים על עולם התוהו שקדם לעולם שלנו. והמלכת המלכים ולאחר מכן מיתתם, מקבילים למאמר חז"ל שהיה הקב"ה "בונה עולמות ומחריבן".

- סדר הקריאה: (בראשית ל"ו לא – ל"ט)

"ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל: וימלך באדום בלע בן בעור ושם עירו דנהבה: וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה: וימת יובב וימלך תחתיו חשם מארץ התימני: וימת חשם וימלך תחתיו הדר בן בודד המפכה את מדן בשדה מאב ושם עירו עוית: וימת הדר וימלך תחתיו שמלה ממשרקה: וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות הנקה: וימת שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן עכבור: וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו הדר ושם עירו פְעוֹ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהִיטְבָּאֵל בֵּת מְטָרְד בֵּת מִי זָהָב:

כד' באלול - הילולת חבקוק הנביא:

- בהנהגות ישיבת המקובלים 'בית אל' מובא ביום זה (כד' אלול) נהגו לערוך הילולא לכבוד 'חבקוק הנביא':

ויש נוהגים לערוך הילולה לכבודו דווקא ביום א' דראש השנה ביום א' תשרי משום שעל פי חז"ל הק' חבקוק הוא בן האשה השונמית שהחיה אלישע, והשונמית נפקדה על פי הבטחת הנביא אלישע ביום ראש השנה כמפורש בזוהר הק'.
וכבר אמרו חז"ל בגמרא 'בא חבקוק והעמידן על אחת', את כל התורה על ענין אחד "וצדיק באמונתו יחיה".

-מה טוב לקרוא את תפילת חבקוק הנביא:

"תפלה לחבקוק הנביא על שג'נות. אדני, שמעתי שמעך יראתי; אדני פעלך בקרב שנים ח'יהו, בקרב שנים תודיע; ברגז, רחם תזכור. אלוה מתימן יבוא, וקדוש מהר-פארן סלה; כסה שמים הודו, ותהלתו מלאה הארץ. ונגה פאור תהיה, קרנים מידו לו; ושם, חביון עזה. לפניו, ילך דבר; ויצא רשף, לרגליו. עמד וימדד ארץ, ראה ויתר גוים, ויתפצצו הררי עד, שחו גבעות עולם; הליכות עולם, לו. תחת און, ראיתי אהלי כושן; ורגזון, יריעות ארץ מדין. הבנהרים, חרה אדני, אם בנהרים אפה, אם-בים עברתה: כי תרכב על סוסיה, מרכבתיך ישועה. עריה תעור קשתך, שבעות מטות אמר סלה; נהרות, תבקע ארץ. ראוי יחילו הרים, זרם מים עבר; נתן תהום קולו, רום ידיהו נשא. שמש ירח, עמד זבלה; לאור חציה יהלכו, לנגה ברק חניתך. בזעם, תצעד ארץ; באף, תדוש גוים. יצאת לישע עמך, לישע את משיחך; מחצת ראש מבית רשע, ערות יסוד עד צנאר סלה. נקבת במטיו ראש פרזו, יסערו להפיצני; עליצתם, כמו לאכל עני במסתר. דרכת בים, סוסיה; חמר, מים רבים. שמעתי ותרגז בטני, לקול צללו שפתי יבוא רקב בעצמי, ותחתי ארגז: אשר אנוח ליום צרה, לעלות לעם יגודנו. כי תאנה לא תפרח, ואין יבול בגפנים כחש מעשה זית, וישימות לא עשה אכל; גזר ממכלה צאן, ואין בקר ברפתיים. ואני, ביהוה אעלוזה: אגילה, באלהי ישעי. יהוה אדני, חילי, וישם רגלי כאילות, ועל במותי ידרכני; למנצח, בנגינותי".

כד' באלול - 'עשירי יהיה קודש':

כתב השל"ה הקדוש - **כל עשירי יהיה קודש** ויתחיל מראש השנה, ויום הכיפורים הוא יו"ד לחודש, וממחרת יו"ה"כ יתחיל לספור יו"ד ימים, וככה יעשה בכל שנה, ובסוף השנה הימים שאחר יום העשירי האחרון כלם קדושים, העשירי האחרון השנה, הוא כד' אלול.
באופן שיתחיל תמיד החשבון מר"ה וכל יום העשירי יהיה יום תשובה, ואף שלא יכול להתענות כגון שחל בשבת ויו"ט, מ"מ יהיה לו יום תשובה, וכן אם חל ביום תענית ציבור, יוסיף בתשובה, ככה ינהג עולמית. [של"ה. החיד"א 'פתח עינים' א"ח], והעיקר היא שיהיה תורה עם התשובה ולעסוק תמיד בתורת חיים. (כה"ח תקפ"א א' לב')

ליל כ"ה באלול - יום בריאת העולם – השכמה לסליחות:

א'- כתב הר"ן (ר"ה טז') - נהגו בברצלונא וגלילותיה להשכים לסליחות מיום כה' באלול, כיון דלשיטת רבי אליעזר בכ"ה באלול נברא העולם.
- כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח יא' ס"ג) - ומי שאין לו כח לקום בכל לילה, לפחות מהיום הזה והלאה (כה' אלול) יקום כגבור וכארי יתנשא לומר סליחות.
ב' - כתב גע"ו מרן רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו 'לשון חכמים' (ח"א סימן עח') - להדליק חמש נרות בליל כה' באלול, לסימנא טבא' כי בו נברא האור, (כנגד חמשה אורות החסדים

שמתגלים ביום זה. וכנגד חמש פעמים שנאמרה המילה "אור" בספר בראשית בבריאת היום הראשון).

ועוד טעם משום הנשמה, כי "נר השם נשמת אדם", והנשמה נידונית בראש השנה, ועל ידי העבירות שעשה במשך ימי השנה החשיך את אורה ועתה שב בתשובה, ומרבים בנרות להאיר אורה ולצאת בדימוס בנרו ולהאיר כמו שהיתה.

קודם הדלקת הנרות יש לומר את התפילה הזו שתיקן ה'בן איש חי' זיע"א:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אֹר, וַיְהִי אֹר". "אֱלֹהִים הִשְׁיבֵנו, וְהָאֵר פְּנֵיךָ וְנִשְׁעָה". "אֱלֹהִים יְחַנְּנוּ וַיְבָרְכֵנו, יֵאָר פְּנֵינוּ אֶתְנוּ סֵלָה". "אֵל ה' וַיֵּאָר לָנוּ, אֶסְרוּ חַג בְּעֵבְתֵימָּה עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ". "כִּי אֶתָּה תֵאָר נְרֵי ה' אֱלֹהֵי יִגִּיף חֲשָׁפִי". "כִּי עִמָּךְ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאָה אֹר". "בֵּית יַעֲקֹב לָכוּ וְנִלְכָה בְּאוֹר ה'".

ובקשה זו:

"יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שתרחם עלי ועל אשתי ובני (האישה תגיד: עלי ועל אישי ועל בני) ותעמידנו בקרן אורה, ותאיר לנו בפנים מאירות באור פני מלך חיים. ותיתן לנו זרע קודש, בנים צדיקים, חכמים ונבונים בתורה, תמימים וישרים וטובים. ותרחמנו ותחיינו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה טובה, חיים של חילוף עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא משאלות לבנו לטובה לעבודתך".

"ויהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שתקיים בנו הברכות אשר ציווית את אהרון ואת בניו על ידי משה עבדך, לברך את עמך ישראל באהבה, וככתוב: "וַיְבָרֶךְ ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר, כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם. יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. יֵאָר ה' פְּנֵינוּ אֱלֵיךָ וַיְחַנְּנֶךָ. יִשָּׂא ה' פְּנֵינוּ אֱלֵיךָ וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם".

לאחר מכן יש לומר את הפסוק הבא עשר פעמים:

"וְאָמַרְתֶּם כֹּה לַחֵי וְאֶתָּה שְׁלוֹם וּבֵיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר לָךְ שְׁלוֹם".

ואת הפסוק הבא 17 פעמים:

"אֹר זָרַע לְצַדִּיק וְלִישְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה".

יום כ"ה אלול - יום בריאת העולם:

- בְּכ"ה בְּאֵלוֹל נִבְרָא הָעוֹלָם, וְטוֹב לְלִמּוּד פְּרִשְׁת בְּרֵאשִׁית עַד יוֹם אֶחָד, וְכֵן בְּכָל יוֹם, עַד שְׁבִיּוֹם רֵאשִׁי הַשָּׁנָה יְלַמְּדוּ פְּרִשְׁת יוֹם הַשְּׁשִׁי שֶׁבּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם. מהר"ר יִשְׂרָאֵל לִינְגוּ בְּכ"י. (החיד"א - בְּרַכֵּי יוֹסֵף סִימָן תַּקפ"א אוֹת יט', כה"ח א' כא' }שם סיים 'יום השישי שבו נברא האדם', ולא נקט 'העולם' כלשון החיד"א, עיין לקמן ודו"ק)

- כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א (מל"ח ס' יא' א"נ) - בכ"ה באלול נברא העולם וכו', וראוי לגבאי הקהילה הקדושה שיצוו לשליח ציבור, דאחר גמר התפילה דכבר אמרו ברכו האחרון, יקרא השליח ציבור בקול רם מתוך החומש פרשת אותו היום, כמו שעושים בלימוד סדר שכיות החמדה, וליכא משום טרחא דציבורא דהוא דבר מועט מן המועט, ומזכה את הרבים.

סדר הקריאה:

יום ראשון לבריאת העולם, נבראו האש והמים, שמים וארץ, אור וחושך.
 בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: והארץ היתה תהו ובהו וחשך על־פני תהום ורוח
 אלהים מרחפת על־פני המים: ויאמר אלהים יהי אור ויהי־אור: וירא אלהים את־האור כי־טוב
 ויבדל אלהים בין האור ובין החשך: ויקרא אלהים־לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי־ערב ויהי־
 בקר, יום אחד:

יום שני לבריאת העולם, נברא הרקיע, וע"י הובדלו המים. ובבראשית רבה (ד' ח') איתא גם
 הגהינם ואשו.

ויאמר אלהים, יהי רקיע בתוך המים, ויהי מבדיל, בין מים למים. ויעש אלהים, את־הרקיע, ויבדל
 בין המים אשר מתחת לרקיע, ובין המים אשר מעל לרקיע; ויהי־כן. ויקרא אלהים לרקיע, שמים;
 ויהי־ערב ויהי־בקר, יום שני.

יום שלישי לבריאת העולם, נבראו הימים העשב והעץ. בילקוט אסתר איתא שגם גן עדן. ביום
 השלישי נכפל בו 'כי טוב'.

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל־מקום אחד ותראה היבשה ויהי־כן: ויקרא
 אלהים־ליבשה ארץ ולמקנה המים קרא ימים וירא אלהים כי־טוב: ויאמר אלהים תדשא הארץ
 דשא עשב מזרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו־בו על־הארץ ויהי־כן: ותוצא הארץ
 דשא עשב מזרע זרע למינהו ועץ עשה־פרי אשר זרעו־בו למינהו וירא אלהים כי־טוב: ויהי־
 ערב ויהי־בקר, יום שלישי:

יום רביעי לבריאת העולם, נתלו המאורות ברקיע, להבדיל בין יום ללילה.
 ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתל ולמועדים
 ולימים ושנים: והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על־הארץ ויהי־כן: ויעש אלהים את־שני
 המארת הגדלים את־המאור הגדל לממשלת היום ואת־המאור הקטן לממשלת הלילה ואת
 הכוכבים: ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על־הארץ: ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין
 האור ובין החשך וירא אלהים כי־טוב: ויהי־ערב ויהי־בקר, יום רביעי:

יום חמישי לבריאת העולם, נבראו בו שרצי המים והתנינים, וכל עוף כנף למינהו.
 ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש תיה ועוף ועופף על־הארץ על־פני רקיע השמים: ויברא
 אלהים את־התנינם הגדלים ואת כל־נפש התייהוקרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל־
 עוף כנף למינהו וירא אלהים כי־טוב: ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את־המים
 בימים והעוף ירב בארץ: ויהי־ערב ויהי־בקר, יום חמישי:

- איתא בגמ' (ר"ה י') 'תניא רבי אליעזר אומר **בתשרי נברא העולם**, כו', רבי יהושוע אומר
 בניסן נברא העולם, וכו'.

כתב המהרש"א (ח"א י') יצא לנו מאלו דברים **כי לכך נקבע ראש השנה באחד בתשרי** לפי
 שהעולם נברא בו דהיינו האדם, ובו בא האדם לדין על שחטא ושב אדם הראשון, והקב"ה
 ברחמים שברא העולם מחל לו, וע"כ בו ביום נבראו אבות אברהם ויעקב ע"ש מדת חסד

ורחמים, והוא סימן לבניהם לבא עמהם ברחמים בדין ביום הזה, אבל יצחק שהוא מדת הדין נברא בפסח שבו היה שולט מדת הדין על המצריים במכת בכורות וישראל נגאלו בו ע"י מדת הדין הקשה על המצריים.

- איתא בגמ' (ר"ה כז') א"ר שמואל בר יצחק כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, כמאן, כרבי אליעזר דאמר **בתשרי נברא העולם**.. (עיין תוס')

כתב המהרש"א (ח"א כז') בפרקי דר"א (פ"ח) מפורש **דתחלת הבריאה ביום א' היה בכ"ה באלול, וביום ו' נברא אדם. וע"ש זה נקרא ר"ה 'תחלת מעשיך'**, שהאדם היה תכלית של כל הבריאה, וכאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם, ונקרא ר"ה 'תחלת מעשיך' שהאדם הוא עיקר המעשים.

ומסיים 'זכרון ליום ראשון', שע"כ נקרא יום ו' ר"ה שבו נברא האדם זכרון, שהוא זכרון ליום ראשון שיהיה יום זה ראשון של השנה, אבל יום כ"ה באלול לא נקרא יום ראשון אלא יום אחד, מטעם המפורש במדרשות (בראשית רבה פ"ג), שבו היה ה' אחד.

- איתא בתנא דבי אליהו (רבה, פ' כה') שנו חכמים במשנה 'כל אחד ואחד מישראל חייב לומר בשבילי נברא העולם'.

- כתב הר"ן (ר"ה טז') - גרסינן בפסיקתא בשם ר' אליעזר, בכ"ה באלול נברא העולם, ולפי"ז הא דתניא (ר"ה י') בתשרי נברא העולם, היינו גמר ברייתו של העולם, שהוא אדם הראשון שנברא ביום השישי דהיינו באחד בתשרי וכו'.

- מרן החיד"א כתב 'בכ"ה באלול נברא העולם וכו', עד שבימים ראש השנה ילמוד פְּרָשַׁת יוֹם הַשְּׁשִׁי שְׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם.

צ"ב כוונתו, מתי נברא העולם בכ"ה אלול או א' תשרי?

לפי האמור לעיל נלענ"ד לאמר שלכך כוונתו, **שביום כה' תחילת בריאת העולם, ובא' תשרי גמר בריאת העולם שבו נברא האדם**.

ועוד יבואר להא דעיקר בריאת העולם זהו האדם, א"כ שפיר חשיב בריאת האדם כבריאת העולם. ודו"ק.

כז' אלול - לפסול את השטן מלהיות קטיגור!

עפ"י ההלכה "שונא" הוא אדם שלא אמר לך שלום ו/או שלא אמרת לו שלום במשך 3 ימים.

אם יש לך שונא הוא פסול ואינו יכול להיות דיין/ עד בהרכב בית הדין שלך.

ולכן, החל משלשה ימים קודם יום הדין, אנו עושים, ובכוונה תחילה, "ברוגז" עם השטן .

איך עושים זאת?

בכל פעם שהוא בא להכשיל, להסית ולהדיח אותך לדבר עבירה, אתה אומר לו שיבוא מחר,

משום שאתה מאוד עסוק, בסליחות, בהכנות ליום ר"ה וכו'.

ולאחר 3 ימים שאתה לא נענה לו לשלום, הוא ואתה הופכים להיות שונאים, ושונא לא יכול

לשמש בבית הדין שלך... ה' יזכנו!

כז' אלול - ג' ימים קודם ראש השנה:

כתב הגר"ח פאלאג'י זיע"א (מל"ח ס'יא, א' נב') ענין התשובה הוא מחזיר גרושתו, לכך צריך

הכנה קודם ראש השנה שלשה ימים, להתענות ולשוב אל ה'. עיי"ש.

- כתב המהרש"א (שם) - בתשרי עתידין ליגאל, כי בעתיד יבואו הרחמים הגמורים לישראל, כמש"כ "ברחמים גדולים אקבצך וגו'", ומייתי ליה מדכתיב "יתקע בשופר", דהתקיעה מורה על הרחמים, ע"ש ימינך פשוטה וגו'. ע"כ.

יה"ר שיתקיים בנו הפסוקים:

"בְּרַגְעֵי קֶטֶן עֲזַבְתִּיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבָּצְךָ" - "וְהִיָּה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהַנְּדָחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם".
(ישעיה)

- תונשל"ע וח"ל בס"ד -

'כל המובא אינו בא לפסוק ולהכריע בהלכה כלל! אלא עיטוט המקורות וכל אחד ינהג כרבותיו! לעורר לב הלומד, להגדיל תורה ולהאדירה, ה' יזכנו'.

ליקט וערך בס"ד מאיר י.י. בצלאל

תוספות, ביאורים, הארות והערות
וכן לקונטרסים נוספים במעגל השנה

mb651990@gmail.com

054-8459993

©

כל הזכויות שמורות

ושארית ישראל לא יעשו עולה

לזכות:

נו"ב אביטל בת רבקה רחל תחי' וב"ב הי"ו.
א"מ מרדכי בן אירן וב"ב הי"ו. מ"ח רפאל שמואל בן עליה וב"ב הי"ו. נתנאל בן ברוריה וב"ב הי"ו. משה בן אילנה וב"ב הי"ו. ליאל ישראל בן אורלי וב"ב הי"ו. גל בן רחל וב"ב הי"ו.

לזכות וזיווג הגון:

יוכבד נחמה בת אושרה תחי'. אודליה בת אושרה תחי'. רפאל בן אושרה הי"ו. מתן בן גילה הי"ו. סער בן גילה הי"ו. איציק בן אורלי הי"ו. יעל בת רבקה רחל תחי'. נחמן בן רונית הי"ו. נתן בן רונית הי"ו. אודל בת רונית תחי'. שמעון בן אושרה הי"ו. עמנואל בן רונית הי"ו.

לזכות ולרפואה שלמה:

סבתי פרלה בת מסעודה תחי'. הסבתא סימי בת חנינה תחי'. יצחק בן פרלה הי"ו. מאיר בן פרלה הי"ו. יצחק מסעוד בן עליה הי"ו.

לעילוי נשמת:

מרן גע"ו רבנו הגדול רבי עובדיה יוסף בן גורג'יה זיע"א זצוקללה"ה.
מו"ר הצדיק רבי בנימין זאב בערי בן אהובה זיע"א זצוקללה"ה.
סבי מאיר בן יוכבד ז"ל. סבי חיים בן מרסדס ז"ל. יצחק בן לונה ז"ל. שמעון בן פרלה ז"ל.
שמעון בן אירן ז"ל. הסבא חנניה בן רחל ז"ל. אהרון בן שרה ז"ל. ויקטור חיים בן רינה ז"ל.
סבתי אירן בת חנה ע"ה. רותי בת פרלה ע"ה. אלגריה בת מסעודה ע"ה. ברוריה בת רבקה ע"ה. אילנה בת ריגינה ע"ה. רחל בת טוני ע"ה. הסבתא עליה בת אסתר ע"ה.
יה"ר תנצבה"א.

סגולת מנהג אמירת "לדוד ה' אורי וישעי"

א. כתב מרן החיד"א זיע"א - מנהג טוב לומר אחר כל תפלה מזמור (תהילים כז')
"לדוד ה' אורי וישעי",

ובפרט מראש חודש אלול עד הושענא רבא. (עבודת הקודש - מורה באצבע ס"ב)

בשם סידור האר"י כתבו לאומרו עד יום שמחת תורה.

כתב מרן בחזון עובדיה (י"ג) - מנהג יפה לומר מיום ר"ח אלול עד יום הו"ר

אחר תפילת שחרית המזמור "לדוד ה' אורי וישעי וכו'".

וכמו שדרשו (שוחר טוב כז') 'אורי' בראש השנה, 'ישעי' ביוה"כ, 'כי יצפנני בסוכו', רמז לסוכה.

ב. כתב ב'קצה המטה' - האומר מזמור זה מר"ח אלול ואילך

מובטח לו שיוציא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים,

ובמשפטו יצא זכאי ובדימוס לחיים טובים ולשלום, ע"ש.

הרה"ק רבי יעקב רוקח זצ"ל ב'שערי תפילה' (דף לח'),

הביא מ"ש מהר"ח הכהן ב'שערי רחמים' (דף כד') -

"כל האומר מזמור "לדוד ה' אורי וישעי", מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה,

אפילו גזרה רעה נתונה עליו מן השמים יכול לבטלה,

ומעביר מעליו כל המקסרגים וכל גזרות קשות ורעות,

ויוצא זכאי בדין, ומובטח לו שיוציא ימיו ושנותיו בטוב, ויערב לו".

וטוב לנהוג לאומרו בכל ימות השנה אחר תפילת שחרית, ע"ש.

[עיין בקונטרס 'רחמים לחיים' - אלול, מה שהבאנו באריכות במעלת טעם וסגולת אמירת המזמור]

לְדוֹד ה' אֹרִי וְיִשְׁעֵי מִמִּי אִירָא, ה' מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְחָד.

בְּקֶרֶב עָלֵי מְרַעִים לְאָכַל אֶת בְּשָׂרִי, צָרִי וְאִיבֵי לִי הִמָּה כְּשֶׁלוֹ וְנִפְלוּ.

אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לְבִי, אִם תִּקְוֶם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ.

אֶחַת שְׂאֵלְתִי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ, שְׁבִתִי בְּבֵית ה' כֹּל יְמֵי חַיִּי לְחַזוֹת בְּנֶעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ.

כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִכָּה בַּיּוֹם רָעָה יִסְתַּרְנִי בְּסִתְרֵי אֶהְלֹו בְּצוּר יְרוּמָמֵנִי. וְעֵתָה יְרוּם רֵאשִׁי עַל אִיבֵי סְבִיבוֹתַי,

וְאֲזַבְּחָהּ בְּאֶהְלֹו זִבְחֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֲזַמְרָהּ לָהּ. שְׁמַע ה' קוֹלִי אֶקְרָא וְחֲנִנִי וְעֲנֵנִי.

לֵךְ אִמֵּר לְבִי בְקִשׁוֹ פְּנֵי אֶת פְּנֵיךָ ה' אֲבַקֵּשׁ. אֵל תִּסְתַּר פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי אֵל תֵּס בְּאֶף עֲבָדְךָ עֲזַרְתִּי הֵייתָ,

אֵל תִּטְשֵׁנִי וְאֵל תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעֵי. כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי, וְה' יֹאסֵפֵנִי.

הוֹרֵנִי ה' דְּרָכֶךָ, וְחַנְּנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרֵי.

אֵל תִּתְנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרִי כִּי קָמוּ בִי עֲדֵי שֶׁקֶר וַיִּפַּח חָמָס.

לֹאֵל הָאֱמֻנָתִי לְרֹאוֹת בְּטוֹב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים. קוּמָה אֵל ה' חֲזַק וַיֵּאֱמָץ לְבָבְךָ וְקוּמָה אֵל ה'.

